

CSAPODI Csaba

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK
ŐSNYOMTATVÁNY-GYŰJTEMÉNYE

BUDAPEST, 1967

CSAPODI Csaba

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK
ŐSNYOMTATVÁNY-GYŰJTEMÉNYE

BUDAPEST, 1967

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Igazgató:
dr. Rózsa György

Lektorálta:
dr. BORSA Gedeon
dr. VÉRTESY Miklós

CSAPODI Csaba

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának
ősnymtatvány-gyűjteménye.

Bp. 1967. 34 p. 24 cm.

[A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának
Közleményei. — Publicationes Bibliothecae
Academiae Scientiarum Hungaricae. 53.]

Angol kiv.

ETO 027.2(439.151) MTA: 093

Alak B/5 — Terjedelem 3,15 (A/5) ív

Megjelenés 1967 — Példányszám 800

Felelős kiadó: az MTA Könyvtárának igazgatója

Bp. V., Roosevelt tér 9.

66. 4735 Bács-Kiskun megyei Nyomda Vállalat, Kecskemét

I. A GYŰJTEMÉNY TÖRTÉNETE

Magyarország második legnagyobb ősnymotatvány-gyűjteményét 1163 ősnymotatvánnyal a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi.¹ Ez a gyűjtemény kevés kivétellel egyes nagy könyvgyűjtő mecénások és néhány akadémikus adományából jött létre. Az első nagy adomány ezen a téren is a könyvtáralapító *Teleki családtól származott*; ma 409 ősnymotatványról tudjuk megállapítani ezt az eredetet, mégpedig 392-ről a „G. Telekiek alapítványa” feliratú bélyegző alapján, 17-ről pedig régi jegyzékek segítségével. Egyes kolligátumokat ugyanis később egyedeikre szétbontva kötötték be, s ilyen esetben csak az egykori kolligátum első és utolsó darabja őrízte meg a proveniencijelölést.

Maga a Teleki-féle ősnymotatvány-anyag sem egyetlen, egyszeri adományozás, a könyvtáralapítás eredménye volt csupán, hanem több rétegből épült föl. Az első réteg természetesen annak a Teleki Lászlónak a hagyatékából származott, akinek a könyvtárából özvegye és fia, Teleki József, meg ennek testvérei 1826-ban megalapították az Akadémiai Könyvtárt. A második réteg Teleki József folyamatos adományaiból, alkalmi vásárlásaiból került a könyvtárba. Végül a harmadik réteg Teleki József saját könyvtárának ősnymotatványaiból áll, amelyeket más értékes régi könyvekkel együtt néhány évvel halála előtt, 1850-ben engedett át az Akademiának. A Teleki-bélyegző alkalmazása mindezekben egyformán történt, ezért a három említett réteg szétválasztása meglehetősen nehéz feladat, a különböző régi, hiányos és pontatlan jegyzékek alapján.²

Mindenekelőtt az első rétegre vonatkozólag van két ősnymotatvány-jegyzékünk még *Teleki László* hagyatékából. Az egyik jegyzék, „*Libri rari*” 64 tételt tartalmaz, s ezeknek majdnem háromnegyed része ősnymotatvány, a többi a XVI. század elejéről való könyv (1531-ig).³ A másik jegyzékben — „*Catalogus Incunabulorum in Bibliotheca Comitum La-*

¹ A legnagyobb az Országos Széchényi Könyvtáré. (Soltész. Elisabeth: *Seltene Wiegendrucke in der Ungarischen National-Bibliothek*. Gutenberg Jahrbuch 1959. 68—72. l. — Soltész Zoltánné: *Az Országos Széchényi Könyvtár ősnymotatvány-gyűjteménye*. Az Orsz. Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1963—1964. 109—128. l.) — *Az Egyetemi Könyvtárnak csak valamivel van kevesebb ősnymotatványa, mint a mi könyvtárunknak.* (Vértessy Miklós: *Az Egyetemi Könyvtár ősnymotatvány-gyűjteményének története*. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. II. 1964. 109—126. l.) — *Borsa Gedeon: A magyarországi ősnymotatvány-gyűjtemények.* (Az Orsz. Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1957. 147—163. l.)

² Sajnos, id. Teleki László könyvtárának története még nincs földolgozva, pedig bőségesen található forrásanyag erre a számban és értékben egyformán jelentős gyűjteményre vonatkozólag az Akadémiai Könyvtár kéziratárában.

³ MTA Kézirattár. Bibliogr. 2° 2.

dislai Teleki de Szék reperibilium” — 197 tétel van, de a címmel ellentétben egyáltalán nem csak mai értelemben vett ősnymotatványok, hanem ugyanúgy, mint az előző jegyzékben, itt is sok a XVI. század eleji könyv, sőt még későbbiek is vannak szép számmal, egészen a XVIII. századig.⁴ Sajnos, datálva egyik jegyzék sincs, s így csak annyi a bizonyos, hogy 1821 (Teleki László halála) előtt készültek. Az is világos, hogy a második, bővített jegyzék a későbbi. Ezt a későbbi jegyzéket elkészülte után egy ideig még az újabb szerzemények hozzáírásával folytatták is. Így tehát a Teleki-ősnymotatványok legrégibb részletéről elég pontos képünk van, csak azt nem tudjuk, hogy a második jegyzék Teleki László teljes ősnymotatványgyűjteményét tartalmazza-e, vagy pedig ez az állomány még az ő életében tovább gyarapodott.

A két jegyzék alapján végeredményben 86 ősnymotatványt tudunk azonosítani a mai állományban,⁵ ezenkívül van még 7 olyan, ami szintén megvan, a pontos azonosítás csak azért nem lehetséges, mert ezekből két-két Teleki-bélyegzős példány is van, tehát nem lehet eldönteni, melyik való Teleki László könyvei közül és melyik későbbi, Teleki József adománya.⁶ 10 tétel azonosítása bizonytalan. Hogy Teleki László honnan és hogyan szerezte ezeket a köteteket, arról nincsenek adataink, de úgy tűnik, hogy kis részletekben, a legkülönbözőbb helyeken vásárolhatta, talán külföldi útjai alkalmával, mert az eredeti possessorok, amennyiben megállapíthatók, nagyon sokfélék. Semmi jele annak, hogy valami kisebb-nagyobb gyűjtemény megszerzésével egyszerre jutott volna akár csak egy nagyobb részükhöz is. Különös, körülhatárolt gyűjtőszempont érvényesülésének sincs nyoma, s bár van köztük nem egy elég korai ősnymotatvány — 1475-ig bezárólag nyolc darab — kiemelkedő értéként csak a Schatz-behalter egy példányát említhetjük.⁷ Mégis Teleki László minimum 98 ősnymotatványa⁸ a XIX. század elején magyar viszonylatban nagyon jelentős gyűjteménynek mondható.

Ezek az ősnymotatványok azonban az egész Teleki Könyvtárral együtt az alapítás után még sokáig csak jogilag voltak az Akadémiai Könyvtár birtokában, mert az Akadémia hely hiányában csak 18 évvel az alapítás után tudta végre átvenni a Teleki Könyvtárt. 1844-ben két részletben történt meg ez az átvétel. Schedel (Toldy) Ferenc, „titoknok” október 14-én jelentette be a kisgyűlésnek, hogy Károlyi István hites ügy-

⁴ U. o. Bibliogr. 2° 3.

⁵ Ezek a következők: Inc. 2, 6, 16, 18/koll. 1., 23, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 52, 53/koll. 1., 53 koll. 2., 54, 57 koll. 1., 57 koll. 2., 57/koll. 3., 57/koll. 4., 58, 66, 73, 77, 80, 83, 84, 87, 105, 118, 125, 126, 131, 139, 143, 152 koll. 1., 152 koll. 2., 152/koll. 3., 153, 155, 160 koll. 1., 160 koll. 2., 162, 171, 191, 197, 198, 201, 202, 204, 209, 211, 217, 222, 231, 232, 233, 234, 240, 242, 254, 255, 259, 260, 270, 278, 280, 284/koll. 1., 284 koll. 2., 290, 291, 292, 294, 295, 302, 313 koll. 1., 313 koll. 2., 315, 316, 321, 331, 333, 335, 345, 349, 1006, 1010.

⁶ Amelyek mint művek ismeretesek, de a két vagy több példány miatt nem azonosíthatók: Inc. 66 vagy 67, — Inc. 113 vagy 114, — Inc. 74 vagy 334, — Inc. 156 vagy 906, — Inc. 168 vagy 170, 905, — Inc. 246 vagy 1008, — Inc. 236 vagy 249.

⁷ Nürnberg 1491. Inc. 155. — Hain 14 507.

⁸ A bizonytalan meghatározású címek közt 5 olyan van, amelyről a megadott évszám alapján tudjuk, hogy ősnymotatvány, csak a pontos azonosítást nem tudjuk elvégezni. Persze az is lehet, hogy egyesek ezekből az utóbbiakból valamilyen okból nem is kerültek az Akadémiai Könyvtárba.

véd előtt átvette a könyvtár második részét a család megbízottjától. A könyvek közt a „nyomdai zsegek (incunabulák) ’s egyéb régi nyomtatványok” száma 356 volt.⁹ Sajnos, azonban nem tudjuk, mennyi volt ebből a 356-ból az „egyéb régi könyv”, sőt még azt se, hogy a „nyomdai zsegek” időhatárának mit tekintettek, hiszen láttuk, hogy Teleki László „incunabula”-jegyzékében még XVIII. századi könyvek is voltak.

Az 1844-i átvétel időpontja előtt azonban Teleki József jóvoltából már más ősnymtatványai is voltak az Akadémiai Könyvtárnak. Az Akadémia elnökének első nagy ajándéka a Kresznerics-gyűjtemény megszerzése volt. 4000 váltó forintot fizetett érte.¹⁰ *Kresznerics Ferenc* (1766—1832), az Akadémia tiszteleti tagja¹¹ halálakor értékes pénz-, térkép- és könyvgyűjteményt hagyott maga után, közte „200 darab incunabulát”. Az ősnymtatványokat pontosan ismerjük Kresznerics gondosan összeállított jegyzékeiből.¹² A valamivel több mint 200 művet Kresznerics maga nem nevezte ősnymtatványoknak. Nem is mind azok, hanem a „Libri Antiquiores Bibliothecae meae” időhatára 1544-ig terjed. Az igazi ősnymtatványok száma 88. Valamennyi megvan ma is állományunkban,¹³ csak a kötettség változott az eredeti állapothoz képest, mert bekötés alkalmával később ezek közül is egyeseket szétbontottak. A Kresznerics-gyűjtemény jellemző vonása, hogy a Teleki László-féle gyűjtéssel ellentétben a fele egyetlen gyűjteményből származik: 43 ősnymtatvány került ki a bécsi domonkosrend középkori könyvanyagából. Kiemelkedő értékű darabot nem találunk benne. Kresznerics, aki előbb szombathelyi tanár, utóbb sági plébános volt, nemigen rendelkezhetett olyan anyagi erőforrásokkal, hogy különösen nagyrértékű könyveket meg tudott volna vásárolni.

Néhány évvel a Kresznerics-gyűjtemény megvásárlása és átadása után, 1841-ben, Teleki József három alkalommal is ajándékozott ősnymtatványokat könyvtárunknak. Először két latin nyelvű bibliát,¹⁴ azután Regiomontanus Kalendáriumát és Ephemeridesét (egybekötve).¹⁵ Harmadszorra egy pergamenre nyomtatott, kifestett „jeles fametszetekkel ellátott incunabulum” volt az ajándék. Sajnos, ez a könyv egy rendkívül ritka kiadású *Livre d’heures* (Paris 1497.),¹⁶ amely az Akadémiai Könyvtár egyik

⁹ MTAK Kézirattár. Régi Akadémiai Levéltár. Kisgyűlési jegyzőkönyvek (ezentúl röviden: Kgy. jk.) 1844. X. 14. és Magyar Académiai Értesítő (ezentúl röviden Akad. Ért.) 1844. 157—158. l.

¹⁰ A M. T. Társaság Évkönyvei III. 1834—1836. 50. l.

¹¹ Névkönyv a Magyar Tudós Társaságról 1832-re. Pest 1832. 40—42. l.

¹² MTAK Kézirattár Ms 10 350 a, b.

¹³ Ezek: Inc. 25, 31, 46, 56, 71, 75, 76, 82, 86 koll. 1., 86 koll. 2., 88/koll. 1., 88/koll. 2., 89, 107 koll. 1., 107 koll. 2., 109, 115, 119, 120, 122, 129, 130, Inc. 135 koll. 1., 135/koll. 2., 138, 142, 148, 163, 164/koll. 3., 166, 174/koll. 4., 184, 185, 189, 194, 203 koll. 1., 203/koll. 2., 203/koll. 3., 208, 214 koll. 1., 214/koll. 2., 215, 230, 235, 245/koll. 1., 245 koll. 2., 248, 250, 251, 256, 271, 272, 273, 282, 283, 285, 288, 289, 289a, 297, 303, 305, 314, 322, 326, 329, 330, 338, 339, 341, 342, 384, 386, 387, 388, 389, 410, 423, 428, 436 koll. 1., 436 koll. 2., 439, 442, 447 és négy olyan, amely csak azért kétes, mert két-két Teleki-bélyegzős példány van belőlük: Inc. 60 vagy 61, — 74 vagy 334, — 168 vagy 170, 905, — 327 vagy 238.

¹⁴ Az egyik: Nürnberg 1488. (Vagy GW 4232, vagy GW 4234, mind a kettő megvan a Teleki-bélyegzős kötetek közt: Inc. 236 és 249.) — A másik h. é. n., talán az Inc. 70. GW 4272. Nürnberg 1493. — Kgy. jk. 1841. I. 25. és Akd. Ért. 1841. 17. l.

¹⁵ Hain 13 781 és 13 794. — Inc. 225. — Kgy. jk. 1841. II. 22. és Akad. Ért. 1841. 26. l.

¹⁶ Hellebrant katalógusában a 314. sz. Hain 8855. — Kgy. jk. 1841. V. 3.

legszebb ősnymotatványa lehetett, áldozatává lett mintegy negyven évvel ezelőtt annak a tolvajlásnak, amiről később még szó lesz.

Teleki József utolsó nagy adománya, saját könyvtára egy részének átengedése, 600 értékes régi könyvvel gyarapította az Akadémiai Könyvtár állományát. 1850. július 22-én jelentette be Teleki elnök az Akadémia kisgyűlésén, hogy „különösen ősnymotatok és Aldus-féle kiadások egy válogatott gyűjteményét ajánlja fel hazafiúi indulattal”.¹⁷ Sajnos, eddig nem sikerült olyan jegyzéket találnunk, amely ezt a 600 címet tartalmazná, s így azt se tudjuk, hány igazi ősnymotatvány volt köztük.¹⁸ Valószínű azonban, hogy a Teleki-bélyegzős ősnymotatványok közelebből nem ismert eredetű többsége ebből a harmadik Teleki-féle rétegből került ki, nem pedig az első, Teleki László-féle anyagból.

* * *

A könyvtár ősnymotatvány-állományának gyarapodása időközben a *Teleki-alapítványtól függetlenül* is megindult. Már 1836-ban sikerült a *gyöngyösi ferencesek* könyvtárából megkapni azt a Balbus: Catholicon,¹⁹ amelyhez függelékként van hozzákötve az ismert gyöngyösi kézirat latin—magyar szótártörödéke. 1841-ben *gróf Kemény József*, az Akadémia levelező tagja, adta ajándécul Temesvári Pelbárt *Sermones Pomerii de sanctis pars hiemalis-át* (Hagenau 1499.), amelyet ugyanúgy, mint az előző kötetet, a benne található magyar nyelvemlék tesz különösen értékessé. Egy három sornyi fordításrészlet ez a Szent István vértanúról szóló beszédből.²⁰ Az írás a könyv rubrikátorának kezétől származik, tehát körülbelül egyidős a nyomtatvánnyal. Ugyanabban az évben még egy másik adomány is érkezett: *Luczenbacher* (később *Érdy*) *János* történetíró és archaeológus adta az Akadémiának Theodulos 1492-ben kiadott *Eclogáit*.²¹ Ezt követte két év múlva *Koller Ferenc* pesti városi tanácsos és országgyűlési képviselőtől egy kolligátum, amely Szent Ágoston két munkáját foglalja magában: *De civitate Dei* és *De Trinitate*. (Basel 1490.).²²

A *Budai Krónika* egy példányának megszerzésére is történt kísérlet ugyanebben az évben, 1843-ban. Jankovich Miklósnak, az Akadémia tiszteleti tagjának javaslatára ugyanis a kisgyűlés az Akadémia elnökségéhez fordult azzal a kéréssel, hogy vásárolja meg azt a példányt, amely 400 forintért kapható Kupitsch bécsi antikváriusnál.²³ Sajnos, a vásárlás nem valósult meg, s *Budai Krónika* ma sincs gyűjteményünkben.

¹⁷ Kgy. jk. 1850. VII. 22. — Akad. Ért. 1850. 48. 1.

¹⁸ MTA Kézirattár. Bibliogr. 2° 4. sz. alatt van egy könyvjegyzék, 1520-ig terjedő címekkel, valószínűleg Teleki József sajátkezű írásával. Benne gondos leírással mintegy 35 olyan ősnymotatvány, amely Teleki-bélyegzővel ma is megvan, de Teleki László ősnymotatvány-jegyzékeiben nem szerepel. Így tehát lehet, hogy Teleki József ősnymotatványinak egy részéről van szó, az egész Teleki József-adománynak semmiképpen sem felel meg, mert ahhoz túlságosan kevés. A kérdés tisztázása majd akkor várható, ha a Teleki Könyvtár történetének megírására kerül sor, a Teleki Könyvtarra vonatkozó egész forrásanyag földolgozásával.

¹⁹ Velence 1487. GW 3193. — MTA Kézirattár. Magyar Codex 2° 73. — Melich János: A Gyöngyösi Latin-Magyar Szótár-törödéke. Budapest 1898.

²⁰ Hain 12 555. — Inc. 374. — Kgy. jk. 1841. IV. 26., — Akad. Ért. 1841. 52. 1. A kötet nyomtatási ideje mindkét helyen tévesen 1489.

²¹ Hain 15 483. — Inc. 354. — Kgy. jk. 1841. XI. 8.

²² GW 2888 és GW 2928. — Inc. 346. — Kgy. jk. 1843. V. 29.

²³ Kgy. 1843. III. 21. — A példányt a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára szerezte meg, ma is az OSzK ősnymotatványai közt van. L. Soltészné: Az OSzK ősnym. gyűjt. i. m.

1845-ben jutott hozzá végre az Akadémia *Sándor István* híres könyvtárának legalább egy részéhez. Sándor István ugyanis végrendeletében a leendő magyar tudós társaságra hagyta könyvtárát, de mivel Akadémia akkor még nem volt, könyvei részben a Nemzeti Múzeumba kerültek, részben ott maradtak lukai (Nyitra megye) kastélyában. Ennek az utóbbi résznek (1153 darab) átvételét jelentette a titoknak az Akadémiának 1845. június 2-án.²⁴ Ösnyomtatvány, úgy látszik, csak egy volt benne, mert Sándor István jellegzetes szép exlibris-bélyegzőjét ma csak Vegetius hadtudományi munkájának egy római 1494-i példányában találjuk meg.²⁵

Gyűjteményünk gyarapodása szempontjából sokkal jelentősebb volt Jancsó Imre könyvtárának megvásárlása. A nagyértékű hungaricum-könyvtár megszerzéséről Teleki József elnök ugyanazon az ülésen számolt be, amelyen saját könyvtára adományozását közölte.²⁶ Ösnyomtatvány kilenc volt a Jancsó-gyűjteményben: a Thúróczy Krónika mindkét kiadása,²⁷ Laskai Osvát²⁸ és Michael de Hungaria²⁹ egy-egy műve, Marsilius Ficinus: *De triplici vita*³⁰ (a munka harmadik részét Mátyás királynak ajánlotta a firenzei humanizmusnak ez a vezető alakja), azután a Vitéz János és Mátyás király udvarában megfordult Miklós modrusi püspök beszéde: *Oratio in funere Petri cardinalis*,³¹ Apuleius *Cosmographiája*, amely 1497-ben Bécsben Celtes Konrád és a Dunai Tudós Társaság többi tagjának ajánlásával jelent meg,³² Aeneas Sylvius: *Oratio de oboedientia Frederici III. imperatoris*³³ és végül Pavinis: *Defensorium canonisationis Sancti Leopoldi*.³⁴ Mindegyik magyar vonatkozású könyv. Megszerzésük az első lépés volt abban az irányban, ami az Akadémiai Könyvtár ösnyomtatvány-gyűjteményét ma annyira jellemzi: a magyar vonatkozású kötetek nagy száma.

1851-ben másodszor is kapott a könyvtár a *gyöngyösi ferencesektől* ösnyomtatványokat ajándékol. A megszerzés indoka, ugyanúgy, mint a

²⁴ Kgy. jk. 1845. VI. 2. — L. még: U. o. 1841. XI. 8.

²⁵ Hain 15 915. — Inc. 367.

²⁶ L. 17. jegyzet. — Jancsó könyvtárának jegyzéke megvan: MTAK Kézirattár. Bibliogr. 2° 46. és Tört. 2° 83. I. 8.

²⁷ Külön tisztázásra váró kérdés az Akadémiai Könyvtár Thúróczy-ösnyomtatványainak problémája. Toldy Ferenc „Túróczi krónikája” különféle kiadásai” című előadásában (Akad. Ért. 1850. 374—381. 1. az Új Magyar Múzeum 1850 51. 2. köt. CCCLXXXVIII. 1.) azt mondja, hogy a Thúróczy-krónika különböző kiadásából az Akadémiai Könyvtárnak 5 példánya van, ebből 1 Teleki, 1 Jancsó (a Thúróczy-krónikának a Jancsó-gyűjteményben meglevő két példányából tehát csak az egyik került az Akadémiai Könyvtárba.) Hellebrant viszont a Magyar Könyvszemlében (Magyarországi vonatkozású ösnyomtatványok a M. T. Akadémia Könyvtárában.) 1880-ban közölt cikkében már csak 3 példányt ismertet, közte a Teleki- és a Jancsó-példányt, s bár hivatkozik Toldy cikkére, semmit se mond arról, mi lett a másik két példánnyal. Ugyancsak Hellebrant 1886-ban megjelent katalógusában csak két Thúróczy-példányt ír le, egy brünnit és egy augsburgit, a harmadikról nem szól. A ma meglevő példányok az átkötés miatt nehezen azonosíthatók a Hellebrant-katalógus példányaival.

²⁸ *Sermones Biga salutis*. Hagenau 1497. Hain 9054. — Inc. 369. a Jancsó könyvtár jegyzéke tévesen Temesvári Pelbártot mondja szerzőnek.

²⁹ *Sermones*. Strassburg 1487. Hain 9046. — Inc. 373.

³⁰ Firenze 1489. Hain 7065. — Inc. 448.

³¹ H. é. n. Copinger 4408. — Inc. 361.

³² Hain 1321. — Inc. 344.

³³ [Róma] é. n. Hain 208. — Inc. 377.

³⁴ [Passau] é. n. Hain 12 536. — Inc. 404.

latin—magyar szótártöredék esetében, a velük egybekötött magyar nyelv-
emlék volt, az úgynevezett Gyöngyösi Kódex.³⁵ Az ezzel egybekötött két
ősnymtatvány: Turrecremata: Meditationes³⁶ és Poeniteas cito,³⁷ amelye-
ket azután a kéziratból elválasztva külön-külön kötöttek be.

A szórványos ajándékozásokból való gyarapodás a következő két év-
ben is folytatódott. 1852-ben gróf Forgách Kálmántól érkezett egy latin
és egy kétkötetes német biblia, mindkettő a nürnbergi Koberger nyomda
terméke, 1479-ből és 1488-ból.³⁸ 1853-ban arról értesülünk, hogy Teleki
Domokos levelező tag ajándékozott az Akadémiának 12 ritka munkát,
„jobbára ősnymtatványokat és magyar ritkaságokat”.³⁹ A valóságban az
ősnymtatvány kifejezést megint nem mai értelemben vették, mert a 12
mű közt csak egy hatalmas méretű folió kötetbe összefoglalt két ősnym-
tatvány volt, mindkettő orvostudományi munka: Haly Albohazen: Regalis
dispositio és Ardoino: De venenis. 1492-ben Velencében jelentek meg.⁴⁰
Teleki Domokos ajándékáról meg kell jegyeznünk, hogy független volt a
Teleki-alapítványtól, nem kapta meg a Teleki-bélyegzőt, hanem az Aka-
démiai Könyvtár saját (nem Teleki) állományába került.

Ezután tíz évig nincs adatunk újabb ősnymtatvány-gyarapodásról.
Ekkor, 1862-ben nem kisebb ember, mint Madách Imre örököltette meg
egy baráti látogatás emléket egy ősnymtatvány-kolligátum ajándékozásá-
val. Az Inc. 382-ben olvasható ui. ez a bejegyzés: „A Magyar Tud. Aka-
démiaának ajánlja Madách Imre. A. Sztregován 1862. aug. 23-án. E nap
kedves emlékeül, midőn Kubinyi Ferencz és Romer Flóris barátaimat ma-
gamnál tisztelhetni szerencsém volt.” Az 1493-i passauai Hymnariust és a
Kölnben 1496-ban nyomtatott Textus sententiarumot tartalmazó kötetet⁴¹
október 27-én mutatták be az Akadémia kisgyűlésén.⁴²

Az új épületbe való beköltözés (1865.) előtti korszakból még egy
utolsó gyarapodást kell megemlítenünk. Kiskunhalas város tanácsa 1863-
ban küldte el ajándékát „Az Altféle Liber chronicorum” egy 1493-i német
példányát. A valóságban a Schedel Krónika egy példányáról van szó.⁴³

* * *

Hogy az ősnymtatványokat ebben az időben külön kezelték-e vagy
szét voltak-e osztva az egyes szakcsoportokba, arra vonatkozólag nincs
adatunk. Annyi bizonyos, hogy egységes ősnymtatvány-gyűjtemény már
csak azért sem volt lehetséges, mert a Teleki-alapítvány könyveit külön
kezelték a többi szerzeményektől. Ennek a kettősségnek a megszüntetésére
csak az új épületbe való beköltözés után nyílt mód. Tudjuk, hogy az át-
tekinthetőbb kezelés érdekében a Teleki család az Akadémia kérésére

³⁵ MTA Kézirattár. Magyar Codex 8° 3.

³⁶ Róma 1498. Hain 15 728. — Inc. 358.

³⁷ Nürnberg é. n. Hain 15 169. — Inc. 359.

³⁸ GW 4239. — Inc. 1004. és GW 4303. — Inc. 348. — Kgy. jk. 1852. I. 26. — Akad.
Ért. 1852. 27.

³⁹ Kgy. jk. 1853. IV. 25. — Akd. Ért. 1853. 111. 1. — MTA Kézirattár Tört.
2° 83. I. 7.

⁴⁰ Hain 8350. és GW 2318. — Inc. 1003.

⁴¹ Hain 6785. és Hain 14 686.

⁴² Kgy. jk. 1862. X. 27.

⁴³ Hain 14 510. Két példány van belőle, azért nem tudjuk, hogy az Inc. 1001. vagy
az 1002-e ez az ajándék.

beleegyeztet a kétféle állomány összeolvasztásába.⁴⁴ A mi szempontunkból ez annyiban fontos, mert most már lehetővé vált a teljes ősnymotatványanyag egyesítése is: a költözés lebonyolítása előtt kidolgozott új, egységes raktári szakrendszerben a III. szám alatt az „Incunabulumok” csoportja foglalt helyet.⁴⁵

A költözés után az ősnymotatvány-gyűjtemény első gyarapítója *Pal-kovics Károly* volt, aki Bécsből küldött egy könyvet: *Johannes de Tornamira: Clarificatorium*. Lyon 1490., amelynek egy példánya már megvolt az állományban Teleki László hagyatékából.⁴⁶ Sokkal jelentősebb volt ennél két év múlva, 1867-ben *Pulszky Ferenc* adománya, aki 10 000 forint értékű, 1200 kötet könyvvel gyarapította a könyvtárt.⁴⁷ Ezek közt volt egyik kiemelkedő szépségű nyomtatványunk, az 1470-ben Rómában nyomtatott *Iustinus*. A ferrarai, fehér indafonatos díszítéssel gazdagon illuminált első lap a neves bécsi humanista, Ratzenberger címerét viseli, a szöveg gondos javítását pedig a bejegyzés szerint 1493-ban egy magyar emandátor, a körmöcbányai Paulus Schaidler végezte Baptista Guarino (Ianus Pannonius barátja) könyvéből.⁴⁸ Pulszky ajándékai közt van Boccaccio: *De claris mulieribus* első kiadása (Ulm, 1473.)⁴⁹ és Petrarca: *Epistolae de insigni oboedientia et fide Griseldis* (kb. ugyanebből az időből, ugyancsak Ulmból, unikum, vagy legalább mint variáns egyetlen ismert példány.) A két mű egy kötetben van.⁵⁰ További ajándékai még Pulszkynak: *Luca-nus: Pharsalia*.⁵¹ Milano 1491., *Horatius: Opera*. Velence 1494.⁵² és *Publi-cius: Ars orandi*. Velence 1485.⁵³

Ugyanebben az évben egy másik ajándékozótól is érkeztek ősnymotatványok. *Oltványi Pál* földéaki plébánostól: *Accoltis: Consilia seu responsa iuris*. Milano 1483.,⁵⁴ *Concilium Constantiense*. Hagenau 1500.⁵⁵ és *Iuvenalis: Satirae*. Nürnberg 1497.⁵⁶

Az ezután következő évtizedekből nem találtunk adatokat újabb ősnymotatvány-adományokról. Ha ez nem is jelenti okvetlenül azt, hogy teljesen megszűnt a gyarapodás — hiszen Hellebrant 1886-ban megjelent katalógusában 57 olyan darab van, amelynek eredetéről semmi közelebbit nem tudunk megállapítani —, mégis annyi kétségtelen, hogy ebben az időben sem nagyobb mennyiségű adomány, sem tervszerű beszerzés nem növelte a könyvtár ősnymotatvány-állományát. Annál jelentősebb volt ez a korszak a földolgozómunka szempontjából: 1886-ban Hellebrant Árpád

⁴⁴ Fráter Jánosné: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865—1875.) Budapest 1965. 7. l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közlemé-nyei. 45.)

⁴⁵ U. o. 5. l.

⁴⁶ Hain 15 551. — Inc. 399. — Kgy. jk. 1865. 258. l.

⁴⁷ Kgy. jk. 1867. III. 13.

⁴⁸ Hain 9646. — Inc. 415.

⁴⁹ GW 4483. — Inc. 406.

⁵⁰ Az utolsó levél az impressummal hiányzik, betűtípusa azonos a Hain 12 814-gyel, de a kezdősorok sormetszetei egészen mások.

⁵¹ Hain 10 239. — Inc. 437.

⁵² Hain 8890. — Inc. 444.

⁵³ Hain 13 546. — Inc. 395.

⁵⁴ GW 142. — Inc. 347.

⁵⁵ Hain 5609. — Inc. 372.

⁵⁶ Hain 9711. — Inc. 137.

munkájának eredményeként megjelent az Akadémiai Könyvtár ősnymtatványainak nyomtatott katalógusa.⁵⁷

* * *

Hellebrant Árpád 1876-ban került az Akadémiai Könyvtárba mint fiatal, kezdő könyvtáros.⁵⁸ Nem sokkal utóbb, már 1878-ban hozzáfogott az ősnymtatványok „bibliográfiai leírásá”-hoz.⁵⁹ 1883-ig már nemcsak meghatározta és leírta teljes részletességgel az addigra 466-féle, a duplumokkal együtt 493 darab ősnymtatványt, hanem kiadásra kész állapotban nyújtotta be katalógusát a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának.⁶⁰ Az Irodalomtörténeti Bizottság a filológus Ábel Jenőnek és Csontos Jánosnak, a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára ismert nevű könyvtárosának, mint bizottsági tagoknak adta ki bírálatra a kéziratot. s ezek még ugyanennek az évnek a végén benyújtották a kiadásra vonatkozó javaslatukat. A kötet mégis csak 1886-ban látott napvilágot. A késedelem oka főleg a részletes lektorálás elhúzódása volt. A kézirat összevetését a könyvtári állománnyal Csontos kezdte meg, de a következő év végén Csontos elfoglaltsága miatt, Ábel Jenő vette át és végezte el egyedül a munkát.⁶¹

Hellebrant katalógusa minden elismerést megérdemel. Annak ellenére, hogy Magyarországon úttörő munkát végzett, katalógusa a kor legmagasabb nemzetközi színvonalán állt. Fölhasznált minden Magyarországon található bibliográfiai segédeszközt, és valóban csodálatot kelt, hogy a Gesamtkatalog der Wiegendrucke, Copinger, Reichling, Haebler, a British Museum és számtalan egyéb gyűjtemény katalógusainak megjelenése előtt olyan katalógust tudott készíteni az akadémiai állományról, amelyet ma, sokkal bőségesebb segédeszközök birtokában is csak elenyészően csekély számban kell helyesbíteni. A kötet hatféle (szerzői, tárgyi, évrendi, városok szerint, nyomdák szerinti, possessor) mutatóval felszerelve, az egyes példányok állapotának leírásával, a possessor-bejegyzések közlésével és az összes hozzáférhető katalógusokra való utalásokkal, latin nyelven jelent meg, s így a nemzetközi használatra is alkalmassá vált. Két komoly fogyatkozását mégsem lehet elhallgatni. Ezek közül az egyik nem a szerző hibája: az akadémiai lektorok, illetve az ő javaslatuk alapján az Irodalomtörténeti Bizottság érthetetlen módon azt kívánták, hogy Hellebrant dolgozza át eredeti kéziratát olyan módon, hogy az ősnymtatványok címléírásait, illetve a közölt szövegrészeket a bennük szereplő rövidítések feloldásával adja. A filológus Ábel Jenő részéről ez a kívánság érthető volt, de Csontos komoly hibát követett el, mert neki tudnia kellett, hogy Hain óta az ősnymtatványok meghatározásának, összehasonlításának egyik legfontosabb eszköze az egymástól eltérő rövidítések gondos figyelembevétele. Ehelyett azt kívánták, hogy „a legnevezetesebb és legérdekesebb

⁵⁷ Hellebrant Árpád: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában levő ősnymtatványok jegyzéke. Budapest 1886.

⁵⁸ Magy. Könyvszle. 1917. 122. l. — Vértessy Miklós: Hellebrant. A Könyvtáros. 1958. 653—655. l.

⁵⁹ Hellebrant Árpád: Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok (incunabula) a M. T. Akadémia könyvtárában. Magy. Könyvszle. 1880. 27. l.

⁶⁰ A M. T. Akadémia Könyvtárának ősnymtatványai. Magy. Könyvszle. 1888. 269—278. l.

⁶¹ U. o. 272—273. l.

incunabulumok jellemző lapjairól hű hasonmások adandók”, mivel a rövidítések „az incunabulumok typusainak hű characterét úgysem adják vissza”. (Ezek a facsimilek a kiadásban nem kerültek közlésre.) A rövidítések feloldása az oka annak, hogy egyes esetekben Copingernek Hellebrant-ra támaszkodó leírásai sem mindig kielégítőek a meghatározások számára.

A katalógus második hibája, hogy nem a gyűjtemény egyes darabjainak raktári számait közli — ilyen talán nem is volt —, hanem az egyes műveket látta el sorszámmal, a megjelenés éve szerint, illetve az évnélkülieket ezekhez csatlakozva betűrendben. Úgy látszik, hogy a kötetekre ekkor még jelzet nem került, csak jóval később. Mivel az ősnymtatványok igen gyakran több darabból álló kolligátumok, a Hellebrant-számok alapján az ilyen köteteknek mindig csak az első darabját lehet megtalálni. Hogy a többi darab mivel van összekötve, arra utalás nincs a katalógusban. Az állomány ellenőrzése, revíziója a Hellebrant-katalógus alapján lehetetlen.

A következő időkben a könyvtárnak se igen lehetett világos képe az egész ősnymtatvány-állományról, — lehet, hogy az ősnymtatványok egy része eredetileg egyes szakok közé került és még Hellebrant katalógusának elkészülte után is ott maradt. Másként nem tudjuk megérteni, hogy van az, hogy míg Hellebrant 1886-ban 493 ősnymtatványt írt le, addig a könyvtári jelentés a „rendezett” szakok egyikeként szereplő „Incunabua” szakban 1892-ben még csak 355 ősnymtatványról tud, s ez a szám 1904-ig is csak 358-ra emelkedik. A következő évben egyszerre 400, 1907-ben pedig 445-re ugrik a szám, pedig ebben az időben gyarapodás alig történt.⁶² (Az 1905-ben megkapott Ráth- és az 1906-ban érkezett Kaufmann-gyűjteményt nem olvasztották be a könyvtár többi állományába, hanem mindig külön kezelték, a bennük levő ősnymtatványok tehát ezekben a számokban nem szerepelhetnek, különben se arányosak velük.) Talán az a magyarázata, hogy a szakokból ekkor helyezték át az Incunabulum-szakba az odavaló köteteket. Persze ez csak föltételezés.

* * *

A Hellebrant-katalógus kiadása után hosszú időn keresztül csak ritkán és kis számban való gyarapodásokról értesülünk. 1896-ban *Bartal Antal* professzor, akadémikus adott a könyvtárnak egy nagyon ritka kiadású *Perottust* (*Rudimenta grammaticae* Firenze kb. 1482/3.).⁶³ 1898-ban egy hármaskolligátumból álló kötet, *Szirmay Andor* ajándéka csatlakozott ehhez: *Constitutiones incltyti Regni Hungariae* (Mátyás király törvényei) lipcei 1488-i kiadásának majdnem ép példánya és vele egybekötve *Poggius, Iohannes Franciscus: Contra fratrem Hieronymum*. Nürnberg [1488 után] és *Dialogus inter clericum et militem*. Köln [kb. 1489.] A három műből az első az, amely különlegesen nagy érték.⁶⁴ Az 1902-ben ajándékba kapott 1200 kötetes *Siskovics-könyvtárban* is volt egy két műből

⁶² Akad. Ért. 1893. 277. 1. 1905. 219. 1. 1908. 253. 1.

⁶³ Inc. 379.

⁶⁴ Copinger 1758. — Hain 13 386. — Hain 6115. — Inc. 353, 352, 352a. — Mátyás törvényei unikum példány, ezenkívül csak egy töredék ismeretes ebből a kiadásból. (Hubay Ilona: Mátyás király törvénykönyve. Magy. Könyvszle. 1939. 234—246. 1. — Borovszky Samu: Jelentés egy bibliographiai fölfedezésről. Akad. Ért. 1898. 339—342 1.)

álló ősnymtatvány-kolligátum: Auctoritates Aristotelis. Speyer 1496 és Beda: Registrum auctoritatum Aristotelis. Köln 1495,⁶⁵ valamint egy biblia (Bázel 1491.).⁶⁶

Az 1905. év azonban megint nagyon jelentős eseményt hozott az egész könyvtár és benne az ősnymtatvány-gyűjtemény számára is: a nagy bibliofil könyvgyűjtő, az Iparművészeti Múzeum megszervezője és első főigazgatója, *Ráth György*, az Akadémiára hagyta több mint 2000 kötetes hungaricum-könyvtárát. Ennek az adománynak 143 magyar vonatkozású ősnymtatványt köszönhetünk, ami egyszerre különleges színezetet és kiemelkedő értéket adott ősnymtatvány-gyűjteményünknek. *Ráth György* hallatlan kitartással és óriási anyagi áldozattal gyűjtötte össze könyveit. (A *Ráth*-könyvtár történetének megírása szintén könyvtárunk feladatai közé tartozik!) Vérteli bibliofil ember volt ő, aki teljes és szép példányt akart: a könyveket kitisztíttatta, a szakadt és hiányos lapokat ma is teljes elismerést érdemlő módon kijavíttatta, a hiányzó lapokat más csonka példányokból kiegészítette, vagy tökéletes kivitelű facsimile-nyomatokkal pótolta és a kötetek százait köttette be a legkülönbözőbb típusú stílkötésekbe. Ha mai elképzeléseinknek és elveinknek nem is felelnek meg mindenben ezek az eljárások, s például ma sokszor alig lehet megállapítani a példányok hiteles teljességét, kétségtelen, hogy ezek a munkák dicséretére válnak saját kora magyar nyomdatechnikájának, és könyvkötőművészetének, *Ráth György* ízlésének. A *Ráth*-gyűjteményhez az adományozás után nyomtatott katalógus is készült.⁶⁷ Ez a katalógus azonban alig több egyszerű leltárnál; az ősnymtatványokról is csak a megjelenés helyét és évét közli, a nyomdászt már nem, Hain számok nincsenek, 21 esetben csak annyi van, hogy hely és év nélkül. Nem több ez, mint az ajándékozás tételszerű regisztrálása. Sajnos, a *Ráth* ősnymtatványok meghatározása és katalógizálása az átvétel után később sem történt meg. Egy fél évszázadon keresztül a *Ráth*-gyűjtemény használatához csak ez a pontatlan, katalógusnak nem is nevezhető jegyzék állt rendelkezésre. Nem csoda, ha a *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* anyagából is kimaradt az egész *Ráth*-gyűjtemény, pedig nemzetközi szempontból is számos ritkaság van benne, sőt unikum is akad.

Hasonló sorsa volt az 1906-ban kapott Kaufmann-hagyaték ősnymtatványainak is. 13 értékes héber ősnymtatvány van ebben, katalógusa azonban csak egy, a *Ráth*éhoz hasonló színvonalú, közelebbi meghatározásra alkalmatlan, a Kaufman-könyvtár többi anyagával összevegyített nyomtatott katalógus.⁶⁸

Az első világháború előtti évekből még a Könyvtárnak ajándékozott két értékes gyűjteményt kell megemlítenünk, a Reiner Könyvtárt és a Katona Lajos Könyvtárt. Ősnymtatvány-gyűjteményünket azonban ezek alig gyarapították. A *Reiner Zsigmond* hagyatékából 1907-ben átvett mintegy 1000 kötet közt csak egy Psalterium tartozik az ősnymtatványok közé,⁶⁹ *Katona Lajos* egyetemi tanár, akadémikus 1911-ben az Akadémiára

⁶⁵ GW 2824 és GW 3758. — Inc. 400. — Akad. Ért. 1903. 258. 1.

⁶⁶ GW 4269. — Inc. 351.

⁶⁷ *Ráth György Régi Magyar Könyvtára*, Budapest 1905.

⁶⁸ Weisz Miksa: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának héber kéziratainak és könyvei*. Budapest 1906.

⁶⁹ Hain 4012. — Inc. 870. — Akad. Ért. 1908. 252. 1.

hagyott könyvtárából⁷⁰ a 8 ősnymotatványnak, rendelkezése értelmében, a Nemzeti Múzeum Könyvtárába kellett volna kerülnie, de valószínűleg egyesek ezek közül ott már megvoltak, mert ma 4 ősnymotatvány az Akadémiai Könyvtár állományában van: Baptista Mantuanus: Parthenice. Venetiae 1499.;⁷¹ Kannemann: Passio Jesu Christi [Nürnberg] é. n.;⁷² Temesvári Pelbárt: Stellarium. Hagenau 1498.⁷³ és Vincentius Ferrer: Sermones. Basel 1488.⁷⁴

Hozzávetőlegesen ebben az időben, 1911—1914 közt történhetett meg végre az ősnymotatvány-gyűjtemény raktári beszámozása és betűrendes cédulakatalógusának elkészítése,⁷⁵ — amely azonban nem foglalja magában sem a Ráth, sem a Kaufmann ősnymotatványokat. A bibliográfiai szempontból olyan kitűnő Hellebrant-katalógusnak a gyakorlati használat szempontjából való nagy hiányosságát, azt ti., hogy nem közöl raktári jelzeteket, végre is be kellett látni: raktári jelzetek nélkül nem lehet gyűjteményt kezelni. Az ősnymotatvány-köteteket tehát három formátum szerint (folio, quart, oktáv), három csoportban sorszámmal látták el, megjelenési évüktől független fölállításban. A jelzeteket Incun F, Incun Q, Incun O feliratú, kis, négyzet alakú címkéken beragasztották a kötetek első táblájának belső oldalára. A kézzel írt 20×24 cm méretű katalóguscédulákra most már a cím fölé ezek a kötetjelzetek kerültek. Egy Hellebrant-példányba pedig bevezették az új jelzeteket. Így most már minden ősnymotatványnak meg lehetett találni akár a betűrendes katalógusban, akár Hellebrant katalógusa alapján.

Sajnos, egy közelebről nem ismert későbbi időpontban ez a használható rendszer az Incun. és Hellebrant számok együttes alkalmazása miatt újra összezavarodott. A Hellebrant-számokat ugyanis ugyanolyan F, Q, O változatú címkékre számozógéppel ráütve ráragasztották a kötetek táblájára kívülről, mégpedig kolligátumok esetén mindig csak a bennük foglalt első darabnak a számát. Ettől fogva tehát a köteteken két egyforma külsejű, de eltérő számot mutató Incun. jelzet volt található, méghozzá a kívül fölragasztott szám volt az, amely csak a Hellebrant-katalógusban való visszakereséssel mondott valamit, raktározási szempontból teljesen félrevezető volt. Olykor pedig még a belső, raktári számot is átragasztották a Hellebrant-számmal, jelélül annak, hogy az ősnymotatványok kezelői már nem is használták a cédulakatalógust, csak a nyomtatott Hellebrant-féle katalógust, s az anyag nem a raktári jelzetek szerint volt fölállítva.

Az első világháborút követő évek ismét egy nagyértékű gyarapodáshoz juttatták gyűjteményünket. Egy Amerikába szakadt budapesti antikvárius, *Gabriel Wells Gutenberg* 42 soros bibliája egy csonka kötetének lapjait egyenként szétválasztva, angol nyelvű bevezető szöveggel ellátva és bőrbe kötve árusította. Egy ilyen példányt, egy teljesen hibátlan

⁷⁰ Katona Lajos könyvtárának címjegyzéke. Akad. Ért. 1911. 465—514. 1. és MTAK Kézirattár. Bibliogr. 2° 40.

⁷¹ GW 3302. — Inc. 368.

⁷² Hain 9759. — Inc. 398.

⁷³ Hain 12 563=12 566. — Inc. 408.

⁷⁴ Hain 7004. — Inc. 441.

⁷⁵ Katona Lajos ősnymotatványai már benne vannak, tehát 1911 előtt nem készült, vagy legalább addig ugyanaz a kéz készítette a cédulákat. Az 1921-ben kapott Gutenberg-töredék viszont nincs benne.

folióval, ajándékként elküldött könyvtárunknak 1921-ben. Ez ma is a Gutenberg-biblia egyetlen ép levele Magyarországon. (Az OSzK az utóbbi években vásárolt egy negyed levélnyi töredéket 8000 forintért.)⁷⁶ Az ősnyomtatvány-gyűjtemény ekkori állapotára jellemző, hogy a nagyértékű ajándékot a könyvtár állandó kiállításának tárlójába helyezték ugyan el, de jelzetet nem az ősnyomtatványok közt, hanem a „Bibliográfia” szakból kapott. Így történt az, hogy mikor a második világháború alatt a fontosabb könyvtári értékeket összecsomagolták s biztonságba helyezték, attól kezdve a Gutenberg biblialapnak nyomaveszett. Sok évi meg-megújuló keresés után sikerült azután rábukkanni a már véglegesen elveszettnek hitt kincsre a Bibliográfia szakban, ezen a teljesen valószínűtlen helyen, ahova a háború utáni rendezéskor a „Bibliogr. F. 51.” jelzet miatt került.

A GW anyaggyűjtés és első kötetek megjelenésének idején tehát az Akadémiai Könyvtár ősnyomtatvány-állományának a föltárás szempontjából meglehetősen szomorú képe volt. Valószínű, hogy ami bekerült a GW-nyilvántartásba és közlésbe, azt a Hellebrant-katalógusból vették, a Ráth- és Kaufmann-anyag kimaradt. De kimaradt a Gutenberg-töredék regisztrálása is.

Az Akadémiai Könyvtárnak a korábbi nagy hagyományok után a XX. század elején való fokozatos korszerűtlenedését tehát az ősnyomtatvány-gyűjtemény is megérezte. A hanyatlás képéhez csak néhány sötét vonást ad egy esemény, amit a könyvtár túlságosan patriarkális kezelési rendje tett lehetővé és ami a gyűjteménynek is pótolhatatlan veszteséget okozott.

* * *

1924. április 26-án Balogh Jenő, az Akadémia főtitkára arról tájékoztatta a könyvtárt, hogy Ranschburg budapesti antikvárius a következőket közölte vele: 1923. december 6-án egy fiatal történettudóstól, „aki gyanún felül áll” s aki hosszabb ideje vásárol nála, 6 darab ősnyomtatványt vett meg. A könyvekben nem volt bélyegző, de utólag a Hellebrant-katalógus alapján az a gyanúja támadt, hogy ezek a könyvek valószínűleg az Akadémiai Könyvtárból kerültek ki. Erre a könyvtárban csakugyan megtörtént a hiányok megállapítása. Ranschburg hajlandónak nyilatkozott az ősnyomtatványok visszaadására, sőt azt is megígérte, hogy saját költségén Bécsbe utazik és megpróbálja visszaszerezni azt a két ősnyomtatványt is, amit a hatból már oda eladott. Az eladót azonban nem nevezte meg. Balogh bizalmasan értesítette a többi budapesti könyvtárat is, hogy nézzenek utána, nem érte-e őket is károsodás. A megindult rendőrségi nyomozás megtalálta a tettest egy fiatal budapesti tanárban, aki nem sokkal korábban éppen a Tudományos Akadémiát kérte, hogy támogassa olaszországi ösztöndíjkérését s az Akadémia a támogatást meg is adta. Sőt az Akadémia megbízásából folyó kutatásokhoz ajánlólevelet is kapott „a könyvtárak és levéltárak igazgatóságainak szíves pártfogásába” ajánlva őt. Ugyanakkor az illető fiatal tanár sorra fosztogatta a budapesti könyvtárak értékes állományát. Lakásán a rendőrség a házkutatás során zárt ládákban különböző könyvtáraktól származó könyveket talált, köztük olyanokat, amelyekből a bélyegző ki volt vágva vagy át volt ragasztva, tehát „hónapokon át előkészített és folytatott üzletszerű bűn ténye” forgott fenn.

⁷⁶ Soltészné i. m.

Ranschburg a hat ősnymotatványból ötöt csakugyan visszajuttatott az Akadémiai Könyvtárnak, ezeket név szerint ismerjük is (köztük volt a Thúröczy Krónika nagyértékű brünni kiadása), egyet már Bécsben nem sikerült visszszerzenie, de hogy ezeken kívül más antikváriusok kezén keresztül még mi veszett el, azt nem tudjuk pontosan. Ezek ellen az antikváriusok ellen éppen úgy bűnvádi eljárás indult, mint a tettes ellen, de azután az egész ügyet váratlanul lezárták. A tettes külföldre távozott és nevét megváltoztatva eltűnt a színről.⁷⁷ Az Akadémia talán túlzottan humánus eljárással, fátylat borított az egész ügyre. Úgy látszik, elég büntetésnek érezték egy szépen induló tudományos karrier derékbátörését. Hogy melyek voltak azok az ősnymotatványok, amelyek a perbefogott antikváriusok útján kerülhettek külföldre, pontosan nem tudjuk. Minden valószínűség szerint a Hellebrant-katalógus anyagából hiányzó darabok.⁷⁸

Egy darabról, éppen a legértékesebbéről, a Teleki Józseftől kapott, szépen kifestett, pergamenre nyomtatott óraskönyvről tudjuk csak, hogy a hágai könyvtár birtokába került.⁷⁹ A legsúlyosabb gazdasági helyzetben, inflációban fuldokló Akadémia bizonyára nem is gondolhatott volna rá, hogy egy ilyen nagy árú nyomtatványt a vételár megtérítésével visszaszerezzen, másként pedig a jóhiszemű vásárló, a külföldi könyvtár és antikvárius szintén nem hozhatott volna áldozatot.

A sajnálatos események bekövetkezésében bizonyára szerepet játszott az a nem eléggé szabályozott olvasószolgálati rendszer, ami akkor az Akadémiai Könyvtárban volt és amit ezután szigorú intézkedések váltottak föl,⁸⁰ de mint a vizsgálat megállapította, a Könyvtár alkalmazottai részéről sem bűncselekmény, sem nagyobb mulasztás nem történt. Hasonló szerencsétlen jelenségek más könyvtárakban is fordultak elő. Súlyosabban esik a latba viszont, hogy a könyvtár röviddel ezután milyen érthetetlen gondatlansággal kezelte a következő nagy adománynak, a Vigyázó-gyűjteménynek az ősnymotatványait.

* * *

Gróf Vigyázó Ferenc 1928-ban egész vagyonát (földbirtokok, budapesti bérházak stb.) és 17 000 kötetes könyvtárát a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta.⁸¹ Ez a könyvtár több évtizedes tudatos gyűjtőtevé-

⁷⁷ MTAK Kézirattár. Régi Akadémiai Levéltár (ezentúl röviden: RAL) 423 1923, 474/1923, 1267 1923, 191 1924, 819 1924, 850/1924, 929 1924, 77 1925, 477/1926.

⁷⁸ Arnoldus de Villa Nova: Bereitung und Gebrauch der Wein. Augsburg 1479. Hain 1812. Hellebrant 46. — Biblia Latina. Velence 1480. GW 4241. Hellebrant 61. — Nem világos, hogy miért van meg az a Herbarius, amelyet az akták úgy említene, mint Bécsből vissza nem került (Hellebrant 113. 2. példány), viszont nincs meg a Tambaco (Hellebrant 209.), amelyről azt írják, hogy Ranschburg visszaadta. Lehet, hogy összetévesztették a köteteket. — Az irattári anyag egyébként általában elég hiányos, az ügynek nem minden részletét látjuk világosan, nem sikerült például nyomára akadni a leltári ellenőrzés írásos eredményének sem. Az is jól érződik az egész ügy tárgyalásában, hogy a könyvtárnak ebben az időben ősnymotatványos szakembere nem volt, Hellebrant súlyos betegen ekkor már inkább csak névleg tartozott a könyvtárhoz, nyugdíjazása is folyamatban volt.

⁷⁹ Györkösy Alajosnak, az MTAK ny. igazgatóhelyettesének szíves közlése, aki akkor mint kezdő könyvtáros részt vett a lopási ügy kivizsgálásában.

⁸⁰ RAL. 850 1924.

⁸¹ Berlász Jenő—Németh Mária: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Budapest 1956. 13. l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai 2.) Sajnos az ősnymotatványok lebélyegzése az átvétel után meglehetősen barbár módon történt.

kenység eredménye volt és bizonyos tekintetben hasonlított a Ráth-gyűjteményhez: jó állapotban levő, szép példányok, gondosan konzerválva, kitűnő minőségű kötésben; sok benne a régi hungarikum. Vigyázó maga foglalkozott az ősnymtatványok meghatározásával és sajátkezűleg jegyezte be a kötetekbe a Hain, GW stb. számokat és a megszerzésre vonatkozó adatokat: időpont, ár, antikvárium, kötés. A 424 kötetből. 431 műből álló ősnymtatvány-gyűjteményből csak néhány nagyobb értékű darabot említünk meg: Thúróczy brünni kiadásának egy, az augsburginak két példánya,⁸² a Teleki-gyűjteményben is meglevő Schatzbehalternak egy másik, kifestett példánya,⁸³ Boccaccio: *Genealogia deorum* és *De montibus* c. művének első kiadása (1472, illetve 1473-ból),⁸⁴ Iustinus és Eusebius. mind a kettő a velencei Jenson nyomda legelső kiadványai közül 1470-ből,⁸⁵ Plutarchos: *Vitae parallelae* 1471-i római kiadása, két remekül illuminált hatalmas fólió kötetben,⁸⁶ Cortesiusnak Mátyás királyt dicsőítő költeménye,⁸⁷ a velencei Aldus Manutius kiadásában megjelent Iamblichus,⁸⁸ Politianus⁸⁹ és Perottus.⁹⁰

Csak az Akadémiai Könyvtár nagyon csekély személyzeti létszáma, a megfelelő szakember hiánya magyarázza némileg azt az eljárást, hogy az ősnymtatványok címeit nem sorolták be a katalógusba, raktári jelzetet se adtak. Mindössze az átvételkor a 17 000 kötetről készült leltári naplóba kerültek bele — de itt se együtt, hanem szétszórva —, s a kötetekbe írták be ezt a leltári számot egy erre a célra készült bélyegzőbe. Egyelőre az állomány biztosítva volt, mert az egész Vigyázó-könyvtárt egy külön ugynevezett Vigyázó-szobában állították fel, de az ősnymtatványok katalógus nélkül használhatatlanok voltak s természetesen a GW folyamatosan megjelenő köteteiből is kimaradtak. A második világháború alatt azonban az Akadémia épülete súlyos bombakárokat szenvedett s a Vigyázó-szoba mennyezete is leszakadt, — bár maguk az ősnymtatványok kisebb sérülésektől eltekintve, úgy látszik, aránylag kevés veszteséget szenvedtek. Sajnos a következő évek átmeneti nehézségei közt, amikor a könyvtárban is először az elemi életfeltételeket kellett megteremteni,⁹¹ katalógus hiányában a tulajdonképpen gazdátlan ősnymtatvány-gyűjtemény számbavétele is csak nagysokára történhetett meg. Ez az oka annak, hogy egyes értékes daraboknak ma már csak a hiányát tudjuk megállapítani, anélkül, hogy az elveszés időpontjáról vagy körülményeiről bármiféle tudomásunk lenne.⁹²

* * *

⁸² Hain 15 517 és 15 518. — Inc. 451, 468, 843.

⁸³ L. 7. jegyzet. — Inc. 740.

⁸⁴ GW 4475 és 4482. — Inc. 499.

⁸⁵ Hain 9647. — Inc. 682 és GW 9440. — Inc. 748.

⁸⁶ Hain 13 125. — Inc. 800.

⁸⁷ GW 7794. — Inc. 825.

⁸⁸ Hain 9358. — Inc. 715.

⁸⁹ Hain 12 766. — Inc. 738.

⁹⁰ Hain 13 218. — Inc. 667.

⁹¹ Berlász — Németh i. m. 15. l.

⁹² Ezek: Cicero: *Epistolae*. Velence 1470. (Valószínűleg a nagyértékű első Jenson-nymtatvány.) — Aquinas, Thomas de: *De modo confitendi et de puritate conscientiae*. Köln 1467? — *Breviarium Romanum*, Velence 1478. — Haedus: *De amoris generibus*. Tarvisii 1492. — Johannes de Monte: *Summulae*. Velence 1500. (A leltárban tévesen „*Artes sacrae theologiae*” a cím, a kiadás helye pedig Bologna.)

Amikor az *Akadémia újjászervezése* után a könyvtár modernizálása is nagy erővel megindult,⁹³ fokozatosan megteremtődtek a föltételei egy *régi-könyv-gyűjtemény* fölállításának. Az 1954-ben megszervezett gyűjtemény első föladata az ősnymtatvány-állomány rendbehozatala volt, amely — egy váratlanul szükségessé vált födémcsere következményeként — valóságos csödtömegként hevert, fölhalmazva a könyvtár egy nedves, sötét, elhanyagolt zugában.

A következő években megtörtént az egész állomány meghatározása, modern rendszerű katalogizálása, a gyűjtemény elhelyezése a különgyűjteményekben, zárt, üveges szekrényisorban. Az Akadémia és a könyvtár vezetőségének mindenkor megértő támogatása lehetővé tette a gyűjtemény számára, hogy egy egész munkaszervezet beállításával, külső szakemberek munkájaként, sok tízezer forint ráfordításával konzerválni-restaurálni, megfelelő kötésekkel ellátni lehetett az egész ősnymtatvány-állományt. Azokat a darabokat is, amelyek az alapítás ideje óta várták a megfelelő rendbehozatalt, és azokat is, amelyek a háborús pusztítás és a gondatlan kezelés következtében szenvedtek károkat. Magyarországon az első ilyen jellegű akció volt ez.⁹⁴

Az Akadémiai Könyvtár ősnymtatvány-gyűjteményének életében olyan tekintetben is új korszak kezdődött, hogy a gyarapodás most már nem esetleges ajándékozásokból állt, hanem a könyvtár — fönnállása óta először — saját költségvetéséből tudta megvásárolni az eladók részéről fölkínált ősnymtatványokat. Az új gyarapodás 64 darabot tesz ki, ebből vásárlás 33, csere 4 (köztük a legértékesebbek Forgács Béla bibliofil-gyűjteményéből). 18 „belső gyarapítás” volt: a raktári állományból kiválasztott, korábban föl nem ismert XV. századi nyomtatvány, a konzerváló munka során táblából előbbukant darab. Az Akadémia hatáskörébe tartozó Római Magyar Intézet megszüntetett könyvtárából került hozzánk 2, és a Könyvelosztótól, az állami tulajdonba vett könyvtárak anyagából összesen 7. A gyarapodással párhuzamosan természetszerűen néhány darabbal csökkent is a gyűjtemény, mert a meghatározó munka során nem egy esetben kellett az újabb eredmények figyelembevételével XVI. századnak minősíteni olyan datálatlan nyomtatványokat, amelyeket korábban tévesen ősnymtatványnak gondoltak. Az új gyarapodás közül mint legértékesebbeket a következőket említhetjük: Bessarion: *Adversus calumniatorem Platonis*. Róma 1469, egyike legkorábbi ősnymtatványainknak,⁹⁵ — Theokritos: *Idyllia*. Velence 1495, Aladus Manutius görög nyelvű nyomtatványa,⁹⁶ — *Scriptores rei rusticae*. Bologna 1494., amely a híres humanista Celtes Conrad tulajdonjelét viseli.⁹⁷ — Richardus de Mediavilla (Velence 1489.)

⁹³ Berlász — Németh i. m. 16—29. l.

⁹⁴ Csapodi Csaba: *Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Budapest 1961. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai 10.) — Ua.: *Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Methods and Results (1949—1964). Állományvédelmi módszerek és eredmények az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában és Régi Könyv Gyűjteményében*. Budapest 1965. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 44.)

⁹⁵ GW 4183. — Inc. 899.

⁹⁶ Hain 15 477. — Inc. 900.

⁹⁷ Hain 14 568. — Inc. 898.

azért különösen értékes, mert a bejegyzés tanúsága szerint 1500-ban a budai Nagyboldogasszony templom (Mátyás templom) papjának a tulajdonában volt.⁹⁸ — Petrarca: Trionfi. Velence 1492, fametszetekkel gazdagon illusztrált kiadás.⁹⁹ Nagy értékűek a különböző egyleveles ősnyomtatvány kalandáriumok is.¹⁰⁰

⁹⁸ Hain 10 986. — Inc. 872.

⁹⁹ Hain 12 773. — Inc. 882.

¹⁰⁰ Ezek közül hármat ld. részletesen a tanulmány végén az unikumok felsorolásánál, a negyedik a Ráth F. 1493 ősnyomtatvány hátsó előzéklapjaként bekötött, magyarországi használatra (1486—1504. évekre) szóló egyleveles kalandáriumnak a fele. (Meads 2954.) — L. még: Csapodi Csaba: Az Akadémia Könyvtár ősnyomtatványgyűjteményének újabb gyarapodása. (Magyar Tudomány 1961. 477—471. l.)

II. A GYŰJTEMÉNY MA

Az Akadémiai Könyvtár 1163 ősnymtatványa jelenleg a következő gyűjteményekben van elhelyezve: 1149 ősnymtatvány tartozik a Régi Könyvek Gyűjteményének állományához, 13 ősnymtatvány, mint a Kaufmann-hagyaték része a Keleti Gyűjteményben, egy pedig a benne található magyar nyelvemlékre való tekintettel a kéziratárban van. A Régi Könyvek Gyűjteményében levő ősnymtatványok föllállítása a proveniencia elvének megfelelően történt, tehát úgy, ahogy az ősnymtatvány-állomány a könyvtárban kialakult. Először a Teleki-alapítvány kötetei, azután a többi ajándék csoportja, a Vigyázó-féle ősnymtatványok, és végül az új gyarapodás. A szokásos időrendi föllállítást nem tartottuk célszerűnek. Egyrészt azért nem, mert a sok kolligátum miatt ezt az elvet úgyse lehet teljesen végrehajtani, másrészt pedig azért nem, mert az ilyen elhelyezés fölösleges helypazarlással jár és az egymás mellett álló kis és nagy köteteket nehéz tisztán tartani. Sajnos, a proveniencia elvét sem tudtuk végeredményben teljesen megvalósítani a következő okokból. Először is a rendelkezésre álló szekrények nem voltak elég mélyek ahhoz, hogy a nagy folió köteteket is mind el lehetett volna bennük helyezni, ezért tehát az igen nagy méretű ősnymtatványokat a többiektől függetlenül kellett elhelyeznünk. Másodszor ma már elég sok olyan ősnymtatványról tudjuk megállapítani a Teleki-féle eredetet, amelyet a föllállításkor és beszámozáskor a Teleki- és Vigyázó-anyag közti szerzemények csoportjába soroltunk be. Annak idején ti. természetesen csak a Teleki-bélyegzős köteteket tekinthettük az első csoportba tartozóknak. Most a gyűjtemény történetének megírásakor, a rá vonatkozó forrásanyag föltárásakor derült ki — mint láttuk —, hogy elég sok esetben a kolligátumok fölbontása miatt az ősnymtatványok elvesztették a proveniencia jelölését. Források alapján újabb 18 ősnymtatványról tudtuk megállapítani a Teleki-eredetet, s lehet, hogy majd ha egyszer sor kerül a Teleki Könyvtár történetének megírására, akkor a kutatás további, jelenleg még ismeretlen származású kötetek ilyen eredetét fogja megállapítani. Átszámozást viszont most már nem lehet végrehajtani, mert az országos ősnymtatvány-jegyzék, amely sajtó alatt van, minden ősnymtatvány könyvtári jelzetét is közli, így a jelzetek megváltoztatása csak zavart keltene. A föllállítás mai rendje tehát pontos nagyságrendnek megfelelő egyszerű numerus currens, amely lényegében megmutatja a gyűjtemény keletkezésének nagy csoportjait.

Külön elbánságban részesültek a Ráth-gyűjtemény ősnymtatványai. Ezeket ugyanis nem emelhettük ki az egységes Ráth-gyűjteményből, amely mint hungaricum-gyűjtemény, a Régi Könyvek Gyűjteményének Régi Magyar Könyvtár-részlegébe tartozik.

Az ősnyomtatvány-gyűjtemény föltárására nem külön katalógusok szolgálnak, mert ez az olvasók szempontjából nem lenne célszerű, hanem a könyvtár valamennyi ősnyomtatványa megtalálható a Régi Könyvek Gyűjteményének betűrendes és időrendi katalógusában. Ez az utóbbi termésszerszerűleg első szakaszában az ősnyomtatványok teljes időrendi katalógusát jelenti. A szakkatalógus készítése folyamatban van.

* * *

Gyűjteményünk jellegzetességei eredetéből következnek: túlnyomó többségét magánszemélyek gyűjtőtevékenysége hozta össze és az ő ajánléukból került az Akadémiai Könyvtár birtokába. A gyűjtők pedig főleg külföldi antikváriusoknál tudtak hozzájutni ezekhez a könyvekhez. Aránylag tehát kevés az olyan kötet gyűjteményünkben, amely már a XV. században Magyarországon volt és itt került századokon keresztül egyik kézről a másikba. Ugyancsak az eredetből következik, hogy elég sok a többes példány. 112 ősnyomtatvány van meg két példányban, 13 három és 4 darab négy példányban. Ennek ellenére, főleg Ráth György és Vigyázó Ferenc céltudatos törekvésének eredményeként gyűjteményünk legértékesebb jellegzetessége éppen a *magyar vonatkozású kiadványokban való gazdagsága*. Az egész állománynak körülbelül egynegyede ilyen: Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát, Magyarországi Mihály, Magyarországi Simon, Magyarországi György munkái, Thúróczy krónikája (a kétféle kiadásból összesen 8 példány), Mátyás király törvényei, Mátyás királynak, Beatrix királynénak, II. Ulászlónak, magyar humanistáknak ajánlott művek, magyarországi egyházmegyéek használatára készült szerkönyvek, történelmi munkák, amelyek a magyarországi eseményekkel is foglalkoznak, főleg a török elleni harcokkal, magyarországi származású nyomdászok külföldön nyomtatott könyvei és még sokféle típusa a hungaricumoknak.

Nyelvi szempontból az Akadémiai Könyvtár ősnyomtatványai a következőképpen oszlanak meg:

latin	1098
német	30
héber	13
olasz	11
latin—német	5
görög	2
latin—héber	2
német—héber	1
holland	1

A megjelenés helye szerint:

Németország	526
Itália	513
Svájc	79
Franciaország	17
Németalföld	9
Csehország	4
Portugália	1
Ismeretlen	14

Tartalom szerint:

teológiai (a liturgikus könyvekkel együtt)	44 ⁰ / ₀
történelem és földrajz	11 ⁰ / ₀
humanista irodalom	10 ⁰ / ₀
klasszikus irodalom	8 ⁰ / ₀
filozófia	8 ⁰ / ₀
jogtudomány	7 ⁰ / ₀
nyelvtudomány, filológia, retorika	4 ⁰ / ₀
orvostudomány, gyógyszerészet, botanika	3 ⁰ / ₀
matematika, csillagászat, naptárak	2 ⁰ / ₀
egyéb	3 ⁰ / ₀

A megjelenés éve szerint: Kezdetől 1480-ig 269 darab. (Ebből 1475 előtti 140 darab, illetve 1470 előtti 16.)

A legtöbb nyomtatvánnyal szereplő városok:

Velence	323
Strassburg	142
Nürnberg	115
Köln	68
Augsburg	67
Basel	60
Róma	52
Bologna	41
Hagenau	31
Lipcse	24

A legtöbb nyomtatvánnyal képviselt nyomdák:

Koberger (Nürnberg)	84
Quentell (Köln)	33
Flach (Strassburg)	26
Prüss (Strassburg)	25
Bonetus Locatellus (Velence)	24
Benedictus Hectoris (Bologna)	23

Összesen 256 különböző nyomda állította elő meglevő ősnymtatványainkat.

Nyolc olyan darabbal rendelkezik gyűjteményünk, amely ezeknek a kiadványoknak egyetlen ismert példánya:¹⁰¹

1. Almanach auf das Jahr 1478. Augsburg, Günther Zainer. (Inc. 1014.)
2. Kalendarium ad annum 1483. Augsburg, Blaubierer. (Inc. 1012.)
3. Haneron, Anthonius de: Compendiosus artis epistolandi libellus. [Leipzig c. 1497/99, Landsberg.] (Inc. 450.)
4. Obsequiale Strigoniense. Nürnberg 1496. G. Stuchs. (Ráth. 1049.)
5. Petrarca: Historia Griseldis. [Ulm c. 1473/75. J. Zainer.] (Inic. 406/koll. 1.)

¹⁰¹ Pontos leírásukat a megjelenés előtt álló országos ősnymtatvány-katalógus fogja közölni.

6. Psalterium Romanum cum hymnis. Torino 1498. F. de Sylva. (Inc. 755.)

7. Sallustius: De bello Iugurthino. [Leipzig c. 1492/96. Landsberg.] (Inc. 117/koll. 3.)

8. Peraudi, Raimundus: Littera indulgentiarum. (Ablassbrief.) 1488. (Inc. 908.)

Van még három olyan ősnyomtatványunk, amely nem unikum ugyan, de a mienk a legteljesebb példánya az illető ritkaságnak. Ezek:

1. Kalendarium ad annum 1477. Augsburg G. Zainer. GW 1318. A GW csak egy fél levélnyi töredéket ismer, a mienk teljes. (Inc. 1013.)

2. Constitutiones Regni Hungariae. Leipzig 1488. M. Brandis. Copinger 1758 csak egy töredéket ismer, a mienk a 9. folio kivételével teljes. (Inc. 353.)

3. Auctores octo cum glossa. Lyon 1492. Jean du Pré. GW 2786 egy csonka példányt ismer a Kant könyvtárból (Freiburg i. Ü.) és egy teljeset a Gilhofer-Ranschburg (Bécs) antikvárkatalógusból. Ezt az utóbbi példányt vette meg Vigyázó Ferenc, 1911-ben. (Inc. 780.)

THE COLLECTION OF INCUNABULA IN THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The second largest collection of incunabula in Hungary comprising 1,163 items is kept by the Library of the Hungarian Academy of Sciences (founded in 1826). Apart from a few exceptions the collection was brought together by gifts of generous book-collectors and academicians. In this field, too, the first major donation came from the Teleki family, a member of which was the founder of the Library. According to our present knowledge, some 409 incunabula can be identified as part of the Teleki collection. It can, however, hardly be established which items belonged to Count József Teleki's private library presented to the Academy in 1850, or to his father, Count László Teleki, since the books equally bear the stamp reading: „Foundation of the Counts Teleki”. What we now know is that in 1834 József Teleki purchased the book collection of Ferenc Kresznerics, an honorary member of the Academy, with 87 incunabula among them (43 of which had once belonged to the mediaeval library of the Dominican Friars in Vienna), and gifted them to the Academy. After receiving some minor and sporadic donations, the collection was increased considerably by György Ráth's „Hungaricum” library of over 2,000 volumes which he had bequeathed to the Academy in 1905. This collection also contained 143 incunabula relating to Hungary. The year 1928 saw the last great contribution to the collection when Count Ferenc Vigyázó bequeathed all his possessions and estates including a magnificent library of 17,000 volumes, to the Academy. The Vigyázó library alone added 431 incunabula to the Library's collection.

The catalogue of the incunabula collection was published by Árpád Hellebrant in 1886, in the Latin language so that its international use might be facilitated. Unfortunately no more such printed catalogue was published later, nor was the card catalogue of the Vigyázó-collection completed by the time of World War II and these items were thus not entered in the GW (Gesamtkatalog der Wiegendrucke). After the reorganization of the Hungarian Academy of Sciences in 1949, a large-scale modernization was begun in the Library, too, and the Collection of Old Books was set up to form a separate department in 1954. The first task of this department was to put the incunabula in order. The whole collection was identified anew, catalogued and placed in glass-cases. The understanding and support of the leaders of both the Academy and the Library made it possible that — by spending several tens of thousands of forints and employing a group of experts and specialists — the collection was restored, and all the unbound volumes could be supplied with appropriate valuable bindings. Most of the new additions to the collection (64 items), however, were not received as presents by the Library as was the case before, but purchased: and 18 pieces in the collection which had formerly been kept in the main stacks of the Library, were identified as incunabula, or were found in book-covers during the work of restoration. Of the books of the nationalized church libraries, not more than seven incunabula came into possession of the Library.

The 1,163 incunabula of the Library are kept in the following collections: 1,149 volumes are in the Department of Old Books; 13 Hebrew incunabula as part of the Kaufmann-collection belong to the Library's Oriental Department but one of them is housed in the Department of Manuscripts because it contains some early records of the Hungarian language. The volumes in the Department of Old Books are arranged in accordance with the principle of proveniency, that is in the same groups in which they came into the Library.

The characteristics of the incunabula collection come from the nature of their origin: their greater part was brought together as a result of the collecting activity of private persons and came into possession of the Library as their gifts. Since the collectors could obtain such old books from foreign second-hand dealers only, the number of books which are likely to have been in Hungary as early as the fifteenth century, is comparatively small. It is for the same reason that the Library has a number of incunabula in more than one copy: there are 112 incunabula in two, 13 in three and 4 in four copies. On the other hand, it is also due to this kind of purposeful collecting activity of György Ráth and Count Ferenc Vigyázó that the collection is exceedingly rich in old printed books relating to Hungary. About one-fourth of the collection consist of such books: works by Pelbartus de Temesvár, Osvaldus de Laskó, Michael de Hungaria, Simon de Hungaria, Georgius de Hungaria, Iohannes de Thurócz works dedicated to King Matthias Corvinus and to Hungarian humanist, works on the struggle against the Turks, Hungarian ritual books, and publications of printers of Hungarian origin.

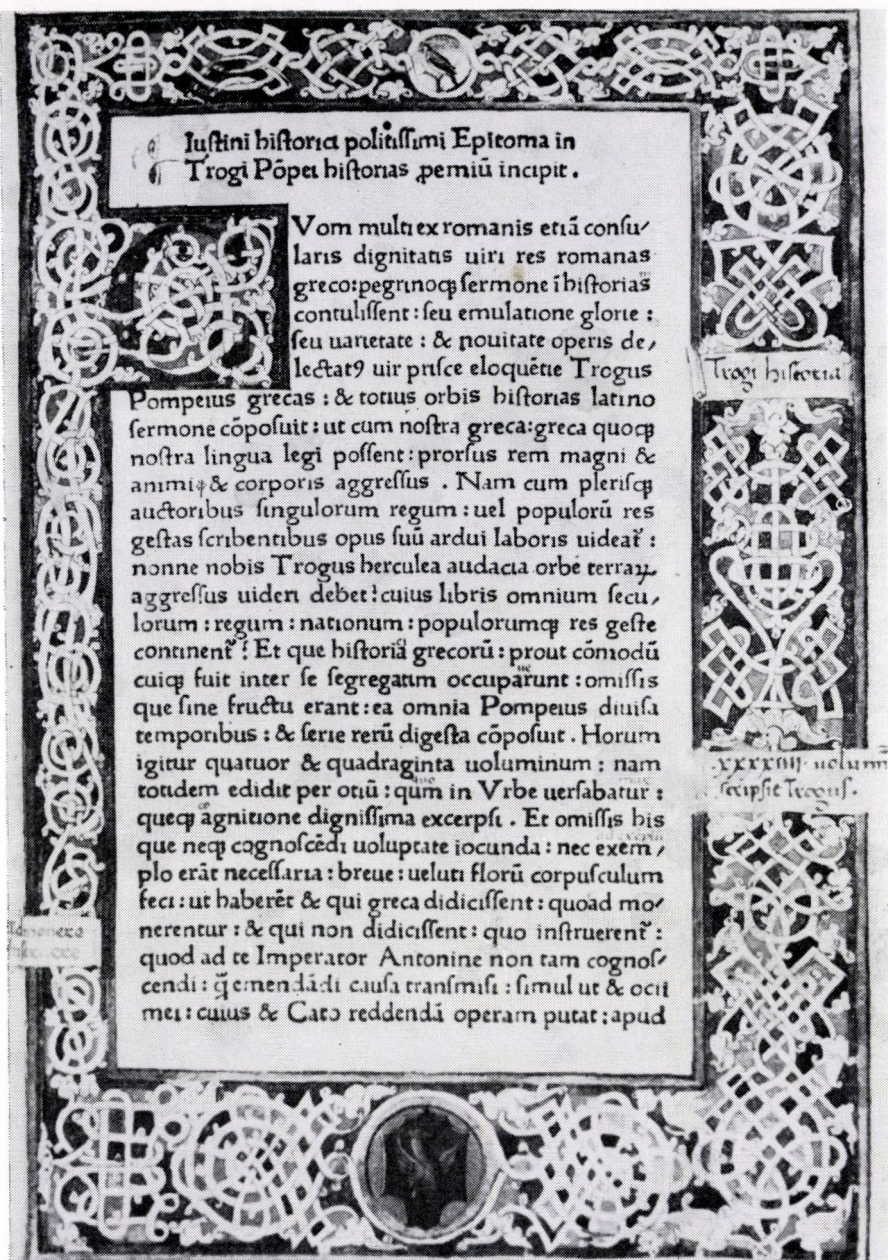
The supplement at the end of the study contains statistical charts and tables giving various information on the incunabula: language, place and date of publication, content, list of towns in which most incunabula of the collection were published, list of most important printing offices, unique copies, and finally the titles of three incunabula which are not unique but the most complete copies known.

prophetas in babilone. Quia hec dicit dñs ad regem q̄ sedet sup solū dauid ⁊ ad omne pplū habitatorem urbis hui⁹: ad fratres vestros qui non sunt egressi vobiscū in trāsmigratiōē. Hec dicit dñs exercitū. Ecce mittā in eos gladiū et famē et pestem: et ponā eos quasi fructus malas q̄ comedi non possunt eo q̄ pessime sint: et psequar eos in gladio et in fame et in pestilentia. Et dabo eos in vngationē vniuersis regnis terre in maledictionem ⁊ in suporem ⁊ in sibilū ⁊ in opprobrium cūdis gentib⁹ ad quas ego eiecī eos: eo q̄ non audierint verba mea dicit dñs que misi ad eos per seruos meos prophetas de nocte cōsurgens et mirrens: et non audistis dicit dñs. Vos ergo audite verbū dñi omnis trāsmigratio quā eiecī de iherusalē in babilonē. Hec dicit dñs exercitū deus isrl ad abab filiū chulie ⁊ ad sedechiā filiū maasie qui pphetant vobis ī nomine meo mendaciter. Ecce ego tradā eos in manus nabuchodonosor regis babilonis: et pruet eos ī oculis vestris. Et assumetur e⁹ eis maledictio omni trāsmigratiōi inde que est ī babilone dictū. Donat te domin⁹ sicut sedechiam ⁊ sicut abab quos fecit rex babilonis in igne: pro eo q̄ fecerint Rulciam in israhel et mechani sunt in uxores amicorū suorū: et locuti sunt verbū in nomine meo mendaciter qd non mādauī eis. Ego sum iude⁹ et testis dicit dñs. Et ad seneciā nedamiten dices. Hec dicit dñs exercitū deus israhel. Pro eo q̄ misisti in noīe meo libros ad omne pplū qui ē in iheru et ad sophoniā filiū maasie sacerdotē et ad vniuersos sacerdotes dicens: dominus dedit te sacerdotem p ioiade

sacerdote ut sis dux in domo domini sup omne virū accepticiū ⁊ pphetans ut mittas eum in neciū et in carcerem. Et nūc quare non inceptasti iheremiam anathoriten qui pphetat vobis: Quia sup hoc misit in babilonem ad nos dicens. Longū ē: edificare domos et habitare: et plantare ortos ⁊ comedite fructus eorū. Legit ergo sophonias sacerdos librū istū in aurib⁹ iheremie prophete. Et factum est verbū dñi ad iheremiam dicens. Mente ad omnem trāsmigratiōē dicens. Hec dicit dñs ad seneciā nedamiten. Pro eo q̄ pphetant vobis fauicias et ego nō nisi eū: ⁊ fecit vos cōfidere in mendacio: idcirco hec dicit dñs. Ecce ego visitabo sup seneciā nedamiten ⁊ super semen eius. Nō erit ei vir sedens ī medio ppli hui⁹: et non videbit bonū qd ego faciā ppo meo ait dñs: quia puaricationē locut⁹ ē adūsus dñm. **XXX**

Not verbū qd factū est ad iheremiam a dño dicens. Hec dicit dominus deus israhel dicens. Scribe tibi omnia verba que locutus sum ad te in libro. Ecce tui dies veniūt dicit dñs: ⁊ cōuertā conuersionē ppli mei israhel et iuda ait dñs: et cōuertā eos ad terrā quā dedi patrib⁹ eorū et possidebūt eā. Et hec verba que locut⁹ est dñs ad isrl et iudā: quoniam hec dicit dñs. Vocem rectoris audiuim⁹: formido: ⁊ nō ē pax. Interrogate ⁊ videte si generat masculus. Quare ergo vidi omnis viri manus supra lumbū suū quasi parturientis: Et cōuersi sunt vniuersi facies in auruginē. Ve quia magna dies illa nec est filius n⁹: tempusq; tribulatiōis est iacob: et e⁹ ipso saluabitur. Et erit in die illa ait dñs exercitū contritam iugū eius de collo tuo: ⁊ vincula eius

*Iustinus: Epitome in Trogi Pompei Historias. [Róma kb. 1470. U. Han.]
Hain 9646. Inc. 415. Ferrarában, teljesen a kódexek mintájára illu-
minált és gondosan kijavított szövegű példány.*

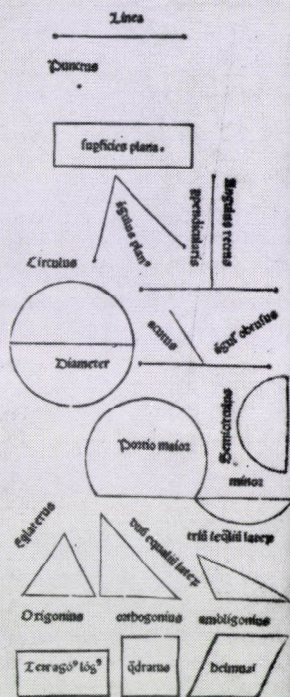

profectus huius libri elementorum Euclidis periphrasim
et cetera hanc artem Geometrie incipit quatuordecim lineis

Punctus est cuius pars non est. **L**inea est
longitudo sine latitudine cuius quidam ex-
tremitates si duo puncta. **L**inea recta
est ab uno puncto ad alium brevissima extre-
mitas i extremates suas utrumque eorum reci-
piens. **S**upercies est quod longitudo et lati-
tudine in his cuius termini quidem sunt linee.
Supercies plana est quod una linea ad al-
iam extremitas i extremates suas recipiens
Angulus planus est duarum linearum al-
ternus praeclusus quare expansio est super
ficiem applicatioque non directa. **Q**uando autem angulum pertinet due
linee recte rectilineus angulus notatur. **E**n recta linea super rectam
steterit duosque anguli utrobique fuerint equeles eorum utrumque rectus erit
Lineaque linee superfluae ei cui superflua perpendicularis vocatur. **A**n-
gulus vero qui recto maior est obtusus dicitur. **A**ngulus vero minor re-
cto acutus appellatur. **T**erminus est quod uniuscuiusque finis est. **F**igura
est quod terminus vel terminus pertinet. **C**irculus est figura plana una quidem li-
nea perit: quod circumferentia notatur in cuius medio punctum est: a quo omnes
linee recte ad circumferentiam exeuntes sibi invicem sunt equeles. **E**t hic
quidem punctum centrum circuli dicitur. **D**iameter circuli est linea recta que
super ei centrum transiens extremitatesque suas circumferentiam applicans
circuli in duo media dividit. **S**emicirculus est figura plana dia-
metro circuli et medietate circumferentiae perita. **S**emio circuli
est figura plana recta linea et parte circumferentiae perita: semicircu-
lo quidem aut maior aut minor. **R**ectilinee figure sunt quod rectis li-
neis continentur quarum quedam trilaterae quod tribus rectis lineis: quedam
quadrilaterae quod quatuor rectis lineis. quedam multilaterae que pluribus
quod quatuor rectis lineis continentur. **F**igurarum trilaterarum: alia
est triangulus his tria latera equalia. **A**lia triangulus duo his
equalia latera. **A**lia triangulus trium unequalium laterum. **N**am iterum
alia est orthogoniū: unum scilicet rectum angulum habens. **A**lia est am-
bligoniū aliquem obtusum angulum habens. **A**lia est orthogoni-
um: in qua tres anguli sunt acuti. **F**igurarum autem quadrilaterarum
Alia est quadratum quod est equilaterum atque rectangulum. **A**lia est
tetragonum longum: quod est figura rectangula: sed equilatera non est.
Alia est belmaim: que est equilatera: sed rectangula non est.

De principijs et se notis: et primo de diffini-
tionibus eandem.

G. TELEKIEK
ALAI TVANYA

M. ACADEMIA
KONYVTARA

Euclides: Elementa. Trad. Adelhard von Bath. Comment. Iohannes
Campanus. Venezia 1482. Radtolt. GW 9428. Inc. 65. Euclides első
latin nyelvű kiadása.

Anno. M. cccc. Lxxxiij. Ecce littera dñicalis Aureus numerus ij. Intervallum a festo
natiuitatis xpi usq; ad dñicam Esto mihi. vj. ebdomade Concurrentes do. iij. Septuages
sima dñica post pauli. Pasca dñica post anū dñonis marie. Rogationes dñice post cruce
Dembercoltes dñice post suacij. Aduentus domini in die Antice Embolismal.

Coniunctiones

Doz

Oppositio

Doz

Febuarij feria qñta pñ tñu regū xij xij
Marti feria qñta pñ agathe xij xij
Aprilis sabo añ georgij x xij
May dñica post ambrosij xij xij
Junij feria terna pñ cruce x xij
Iulij feria qñta post eademi xij xij
Augusti in die iohannis xij xij
Septemb dñica ante asce iij xij
Octob in die egidij x xij
Novemb feria qñta pñ michaelis xij xij
Embol feria sexta pñ s. q. i. ij xij
Decemb in vigilia andree xij xij
Januarij feria scda pñ nati: xpi v xij
Doz & minuit debent & putari a meridie

Febuarij feria qñta añ s. pauli xij xij
Marti sabo post mathie vj xij
Aprilis dñica añ anū marie xij xij
May feriat terna añ georgij x xij
Iocice
Junij feria qñta añ vrbani xij xij
Iulij feria sexta post viti ij xij
Augusti sabo añ matie magd. x xij
Septem dñica pñ assum. marie xij xij
Octob feria terna añ mathe ij xij
Novemb in pñfesto galli xij xij
Iocice
Embol feria sexta añ othmari ij xij
Decemb in die lucie xij xij

Nunc sequitur minutio

In octava stephani bona pñ semi. Libra

Febuarij
Feria sexta pñ tñu regū bona pñ iuue. aqñ
Sabo pñ tñu regū bona pñ iuuenit. Discip.
Feria ter. qñ añ anthonij bo. pro iu. aqñ
Feria terna & quarta pñ pauli bo. pro semi
Libra In pñfesto & die pñf. marie bo. pro
semi. Sagittarij
Mar.
Feria scda & ter. añ valentini media pñ iuue
nili. Cancer In die mathie & priora sequenti
bo. pro semi. Libra Sabo post mathie bona
pro semi. Sagittarij Feria quarta post a
driani bona pro semi. Aquarius April
In die georgij media pro iuuenit. Cancer
Feria sexta & sabo pñ anū. marie bo. pro se
mi. Sagittarij Feria quarta añ ambrosij
bona pro semi. Aquarius.
May
In die Tiburtij media pro iuuenit. cancer
Feria qñta & sexta post tibur. media pro iu
uenit. Virgo In die martij bo. pro semi.
lagia. Feria ter. & quarta post georgij bona
pro semi. Aquarij In die philippi & iacobi &
priora sequenti media pro se. pñf. Junij
Sabo & dñica añ suacij media pro iuuenit.
Cancer: Sabo & dñica post suacij bona pñ
iuuenit. Libra Feria scda & terna pñ vrbani
mi bo. pñ semi. Aquarius. Feria quat. & qñta
post vrbani media pro semi. Discip. Feria
sexta & sabo pñ vrbani bona pñ semi. aqñ.
Iulij
Feria sexta & sabo añ viti bona pro iuuenit.

Libra In vigi. ioh. bap. bona pro semi. aqñ.
Feria qñ. pñ ioh. bap. media pro semi. piscis
Feria sexta pñ ioh. bap. bo. pro semi. aqñ

Dies Canicularum

Augusti
In vigilia iacobi bona pro semi. in necessi
tate. Ariet. Septemb
In die asce & priora sequenti bo. pro iuuenit
in necessitate. Libra Feria qñ. añ barcholo
bo. pro semi. Ariet. In die Augustini me
dia pro semi. Cancer Octob
Feria qñta añ magni bo. pro iuuenit. Libra
Natiuitatis Marie & priora sequenti bo. pro
iuuenit. Sagittarij Sabo pñ natiui. marie
bo. pro iuuenit. Aquarius In vigi. michael
& die media pro semi. vgo. Nouem.
Dñica & feria scda pñ francisci bo. pro iuue
nili. Sagittarij Feria sexta & sabato pñ dion
isij bo. pro iuuenit. aqñ. In die vesule &
priora sequenti media pro semi. Cancer
Embolismalis
In die henhardi bo. pro iuuenit. Aquarius
In pñfesto martini bo. pro iuuenit. Ariet
In pñfesto karoline & die bona pro semi.
Libra Decemb
Feria quarta & qñta ante nicolai bona pro
iuuenit. Aquarius In die nicolai med. pro
iuuenit. Discip. Feria scda & ter. pñ nicolai
bona pro iuuenit. Ariet. Feria scda añ nati
xpi bona pro semi. Libra In die stephani
bona pro semi. Sagittarij. Januarij
In die Siluestri bona pro iuuenit. aqñ.

Kalendarium ad annum 1483. Augsburg 1482. Blauberer. Az eddigi kata
lógusok nem ismerik. Inc. 1012. Egyleveles fali naptár. Egy 1482-i
augsburgi ósnyomtatvány (Inc. 514.) táblájának az előzéke volt, res
tauráló munka során került elő.

ALEXANDER CORTESIUS
REGI MATTHIAE CORVINO.

.S.

.P.

D.

S T si nihil difficilius uidet optime Rex
q̄ de te scribere in quo omnis est laus
Imperatoria & digna Principe uirtus:
tamen cum existimarem Si non facultatem at
certe uoluntatem hanc optimum quemque
probaturum moueremq; admiratiōe rerum a te
gestarū Scripsi de tuis laudibus libros duos: Et
cū bello & pace æque clarus sis uno res bellicas
altero pacis artes sum psecutus. Mitto priore;
hunc: Secundum qui adhuc est in manibus
paulo post missurus: Nam ne hūc ipsum quidē
nunc mitterem nisi indignum putarem quæ ab
aliis legeretur ea tibi cui dicata sunt esse ignota
leguntur autem non quia sint scripta elegāter (
parum enim aut ingenio aut doctrina ualeo)
sed quia tuas & ueras continent laudes: Quæ
ita passim amantur celebraturq; ut & quoquo
modo scriptæ delectēt & qui eas scripserit carū
omnibus reddant: Nam cum omni es laude
cumulatus tum maius quiddā atq; prestantius
in te est q̄ quod ætas nostra pati uideatur &
plane cum antiquitate cōferendū. Qua re urbs

Cortesijs, Alexander: De laudibus Mathiae Corvini poemation. [Róma, 1485 után. Silber.] GW 7794. Inc. 825. Itáliai humanista Mátyás királyt dicsőítő költeménye.

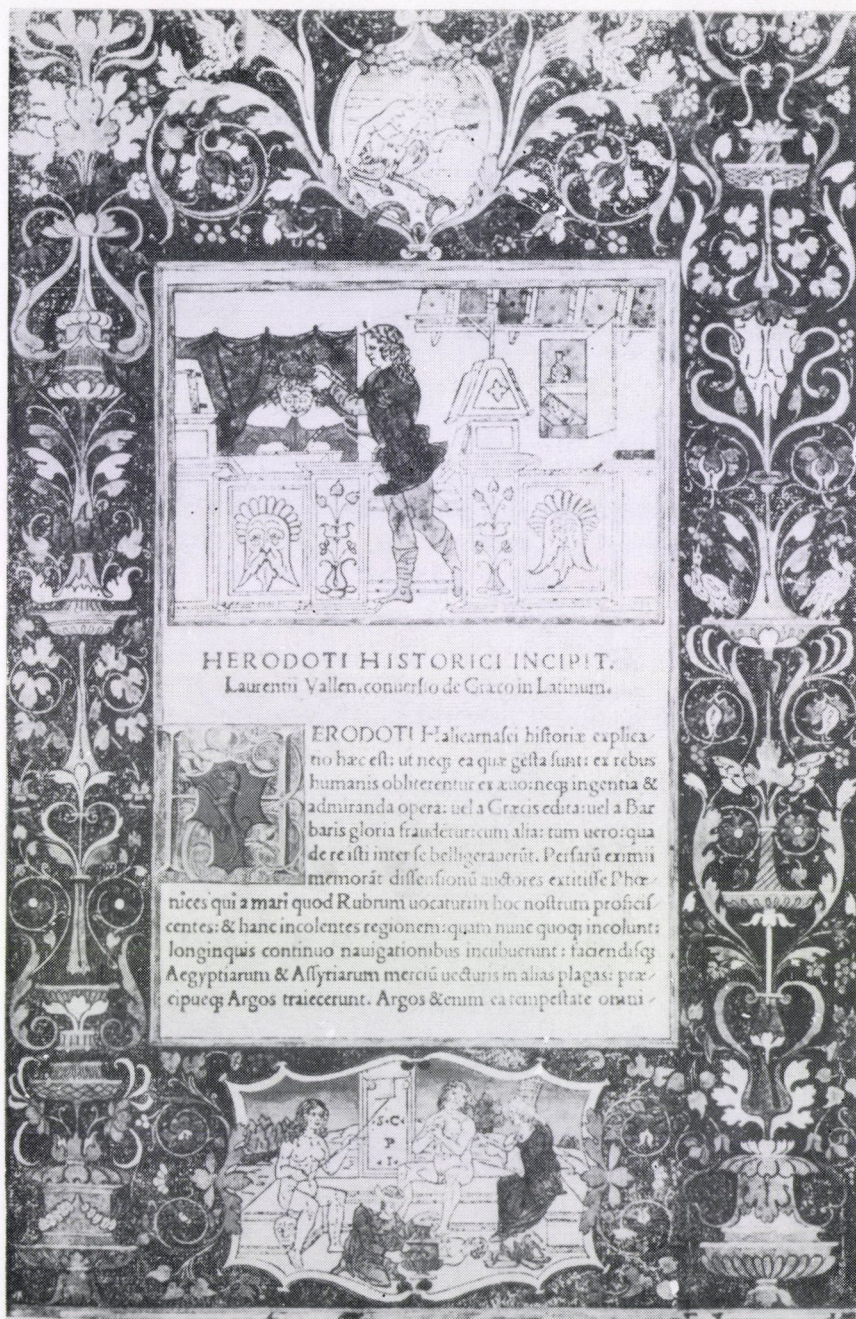

Die 3mey und 3weintzigst figur

Stephan, Peter: Schatzbehälter oder Schrein der wahren Reichtümer des Heils. Nürnberg 1491. Koberger. Hain 14 507. Inc. 155. Wolgemutnak a kötetben található 96 metszete közül az egyik: a vak Sámson ledönti a házat.

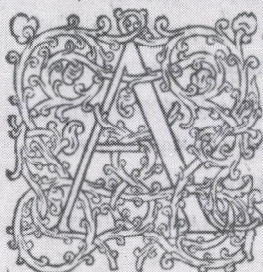

Herodotos: *Historiae*. Trad. Laurentius Valla. Venezia 1494. J. et G. de Gregoriis. Hain 8472. Inc. 110. A fametszetű díszet kézi festésű szinczés és aranyozás teszi még gazdagabbá.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ ΘΥΡΣΙΣ Ἡ ὩΔῆ
Εἰδύλλιον Πρῶτον.
ΘΥΡΣΙΣ Ἡ ὩΔῆ.

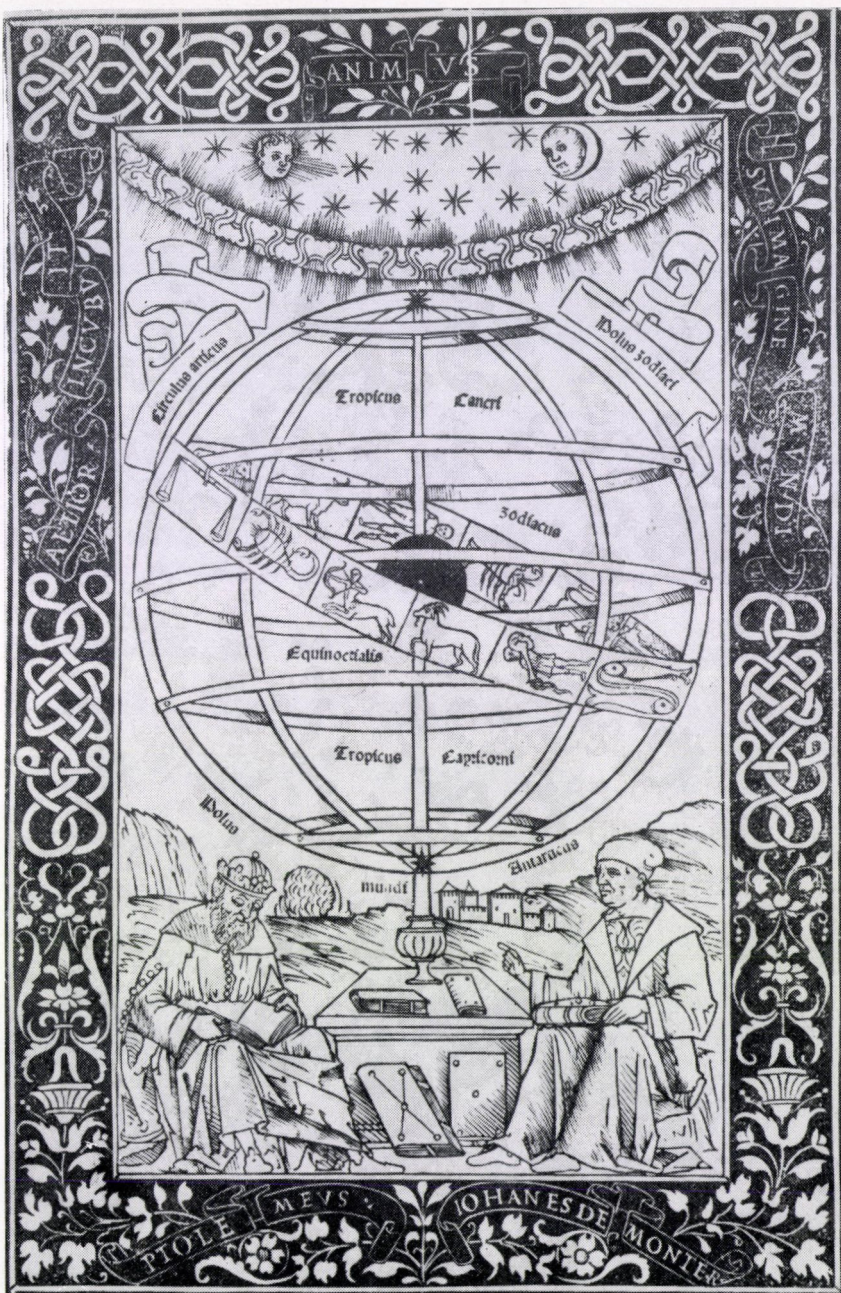
Αὐτὶ τὸ φιλότιμον καὶ αἰπὸν
τὸ αἰπὸν λιτὴν,
Ἄπ' τὴν πᾶσι παλαιῶν μέλιν
δὲται· αὐτὸ δὲ καὶ τὸ
Συνείδους· μετὰ πᾶσι τὸ δὲ
τὸν αἶθρον αἰπὸν.
Αἶκα τὴν Θ' εἰληκόρων τῶν

γο· αἶκα τὸ λαφύ.
Αἶκα δ' αἶκα λαβὴ τῆνός γέρας· ἴς τὴν καπνὸν
Ἄ χέμαροι, χέμαροι ἢ καλὸν κρῆς ἐστὶ καμὲλξ.
Αἶ· Ἄθρομ ὦ πριμὰν τὸ τῶν μέλιν ἢ τὸ καπνὸν
τῶν αἰπὸν πᾶσι πᾶσι καπνὸν καπνὸν ἢ τὸ καπνὸν
Αἶκα τὸ μῶσαι πᾶσι οἱ ἰδοῦσιν αἶκα τῶν
Ἄ θρατὺ σακίαν λαφύ γέρας· αἶκα δὲ καὶ ῥέσιν
τῆναις αἶκα λαμῶν· τὸ δὲ πᾶν οἶν ὕστερον αἶκα.
Θ· Ἀπὸ τῆν πᾶν θυμῶν λῆς αἰπὸν τῆν καπνὸν
Ὡς τὸ καπνὸν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
Συνείδους· πᾶσι δ' αἶκα τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
Αἶ· Οὐδέ μιν ὦ πριμὰν τὸ μεσσημερὶν, ὅθι μιν αἶκα
Συνείδους· πᾶσι δὲ καμὲλξ· ἢ τῶν αἶκα τῶν τῶν τῶν τῶν
Τὰν ἴκα δὲ καμὲλξ αἶκα τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
Καὶ οἱ αἶκα τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
Ἀλλὰ τὸ τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν τῶν
Καὶ πᾶσι βωκολικῶς ὡς τὸ πᾶσι ἴκα τῶν τῶν τῶν τῶν

Α·Α "

Theokritos: Eidyllia. Venezia 1495/6. Aldus Manutius. Hain 15 477. Inc. 900.
Görög nyelvű nyomtatvány, fametszetű díszekkel és kézírásos glosz-
zákkal.

Regiomontanus, Iohannes: *Epitome Almagesti Ptolemaei*. Venezia 1496. Hammann. Hain 13 806. Inc. 489. Ptolemaeus csillagászati munkájának kivonata, amelyet Regiomontanus, Mátvás király udvari csillagásza, a pozsonyi egyetem tanára készített.

ponūt vt. s. Laurentiū tollāt velut exani-
mes corruerunt et oēs infra decē dies mor-
tui sunt. Tunc vox angelorū de celo audi-
ta est. O felix Roma q̄ corpus laurētij et
Stephani tā glōsa pignora vno claudis
mansoleo. Itē refert ibidem Aug. q̄ adeo
exuberat brūis Stephanus martyr mira-
culorū bñficijs q̄ flores vel pāni q̄ ponebā-
tur sup eius altare. indeq̄ sumpti et super
egros positi mirabiliter curabāt q̄seuq̄.
Nam et curūsdā mulieris cecē ipositi oculi
flores lumē reddiderūt. Itē qdā etiā vir
p̄marus ciuitatis noīe Marcia cū esset
infidelis et egrotaret nec cōuerti vellet
ner suus fidelis de floribz q̄ crāt sup altare
scī Stephani accip. es et capiti illi? laten-
ter supponēs cum sup illos dormisset hō il-
le p̄tin? ante dīlu. ulū clamauit q̄ christuz
crederet et baptizari? est. Hic q̄dū supui-
xit hoc vbi sp̄ in ore habuit. Christe acci-
pe spiritū meū cū tū hec brī Stephanus
tama fba fuisse nesciret. Itē refert insuper
idē Aug. mortuos ser suis meritis suscita-
tos. et plura alia que hic causa breuitatis
omitto. refert miracula quibz dñs iesus ip-
sum illustrauit innumerabil? ad laudes et
gl̄iam sui nomis. O ergo fidelia lauda
christū iesum in hoc suo scō. O xp̄iane re-
cognoſce talē et tantū patronū. s. brīm Ste-
phanū et eius patrocinio te i omī necessi-
tate suppliciter cōmenda vt ei? meritis de-
tur tibi gratia et gl̄ia Amen.

Pro scō Stephano. Sermo. ij. de ipi
us p̄domartyrio cū hystoricali deſcriptiōe

Lapidabant

Lephanū inuocantē et dicen-
tem. Dñe iesu suscipe spiritū
meū. Actū. vj. et ad laudes
b? festiuitatis et in epla ipi? **A** Sic ait
Aug. li. 6 doctrina xp̄iana. Sūma p̄f. cō-
xp̄iane religionis est imitari quē colis. id ē
xp̄m iesum. Et Gre. Dum inq̄r christus
aliquid fecit qd nobis faciendū sit innuit.
Et ideo brūis Stephan? diligēt cōfide-
rauit qm̄ dñs iesus in sua passiōe et morte
animā suā deo patri cōmēdauit. et sic eū
reddidit. et p inimicis exorauit. vt p̄z Lu-
cā. Propterea tanq̄ bon? xp̄i discipul?
ipm̄ in bis est imitatus. Quod et nos cha-

rissimū imitari debem? vt. s. inimicis idul-
geamus et p̄ eis oramus. Sic em̄ ait sal-
uator Bar. v. Diligite inimicos v̄ros et
orate p̄ p̄sequentibz et. vt sitis filij pa. v̄i
Et vt in omni tribulatiōe atq̄ i hora mor-
tis aīas nostras deo et christo iesu recom-
mendem?. Exemplū nobis dedit stepha-
nus quē lapidabāt iudei et ipse p̄ eis ora-
uit. et spiritū suū christo iesu cōmenda-
uit dicens. Domine iesu suscipe sp̄m meū
vt patet in verbis thematis. In quibz
verbis scī Stephani in exemplū nobis p-
ponit martiriū. de quo tria mysteria in h
smonē declarabuntur.

Prīmū de ipsius martiriū passiōe. q̄ dē
lapidabant et.

Scdū de eius anime susceptiōe. scz a
christo iesu. ideo dī. Dñe iesu suscipe et.

Tercio de huius hystorie deſcriptiōe
quam ibidē facit Lucas **B**

Circa primū de martyrio bea-
ti Stephani accipiamus hanc conclusio-
nem q̄ beati Stephani martiriū a chri-
sto dño est honore magno decoratū vt xp̄i
colis sit imitandū in exemplū. Nā Aug. i
sermone de martiribus dicit sic. Quonē
cūq̄ fratres charissimi scōz martyrum
solēnia celebrant? ita ipis intercedentibz
expectem? a dño cōsequālia bñficia vt
ipos martyres imitādo accipe mereamur
eterna. Ab eis em̄ sanctorū martirū i ve-
ritate festiua gaudia celebrantur qui ipō-
rū martirū exempla sequunt. Sz nos vo-
lumus gaudere cū scis et tribulatiōes mū-
di nolumus sustinere cū illis. Qui enī san-
ctos martyres vel inquantū potuerit no-
luerit imitari ad eorū beatitudinē nō po-
terit puenire. hec et plura alia Aug. ibidē.
Sed dicta conclusio declarat q̄ ip̄s domi-
nus sanctū martiriū stephani decorauit
p̄cipue q̄dupliciter

Primo honore xp̄i formati patientie

Scdo honore p̄ncipalis excellentie.

Tercio honore diuinalis apparētie.

Quarto honore angelical? resurgētie.

Prīm? inq̄ honore est xp̄i formis patientie.
nā ei? passio vt dic̄ glo. sup Act. pmo q̄ ad
locū iesu passiōi ē p̄formis. q̄ vici eadē ci-
uitate et loco quo christus passus est Ste-
phanus mortem exoluit quam christ? p
nobis sustinuit. Et ab eodem populo. i.

*Christus passus est in loco qui vocatur scion
scion est in loco qui vocatur scion
scion est in loco qui vocatur scion*

Temesvári Pelbárt: Sermones pomerii de sanctis. Hagenau 1499. Gran.
Hain 12 555. Inc. 374. A lap alján a rubrikátor kezétől származó vö-
rösbetűs írás a megjelölt szövegrész magyar fordítása.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLEMÉNYEI

1. Haraszthy Gyula: *A 130 éves Akadémiai Könyvtár*. Bp. 1956.
2. Berlász Jenő—Szakmáryné Németh Mária: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának múltja és jelene*. Bp. 1956.
3. Csapodi Csaba: *A legrégibb magyar könyvtár belső rendje*. Bp. 1957.
4. Berlász Jenő: *Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása*. Bp. 1957.
5. Haraszthy Gyula: *Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései*. Bp. 1958.
6. Gergely Pál: *Arany János és az Akadémia Könyvtára*. Bp. 1958.
7. Moravek Endre: *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen*. Wien, 1957.
8. Szakmáryné Németh Mária: *Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója*. Bp. 1958.
9. Gergely Pál: *Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézirtárában*. Bp. 1958.
10. Csapodi Csaba: *Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1958.
11. Moravek Endre: *Kiadványtípusok a katalógizálás szempontjából*. Bp. 1958.
12. Szakmáryné Németh Mária: *A központi folyóiratcímjegyzék kérdései*. Bp. 1959.
13. Csaba Csapodi: *L'avenir des périodiques scientifiques*. La Haye, 1958.
14. F. Csanak Dóra: *Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig*. Bp. 1959.
15. Moravek Endre—Weger Imre: *Magyar könyvészeti kifejezések kis orosz szótára*. Bp. 1959.
16. Csaba Csapodi: *Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek*. Wien, 1959.
17. Csapodi Csaba: *A proveniencia elve a könyvtárban*. Bp. 1959.
18. Rásonyi László: *Stein Aurél és hagyatéka*. Bp. 1960.
19. Sáfrán Györgyi: *Arany János és Rozvány Erzsébet*. Bp. 1960.
20. Rózsa György: *A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban. — Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO*. Bp. 1960.
21. Gergely Pál: *Pápai Párizs-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1961.
22. Gergely Pál: *Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1961.
23. Sarlócska Vince Ernő: *Bolyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok*. Bp. 1961.
24. Csapodi Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Bp. 1961.
25. Moravek Endre—Weger Imre: *Abbreviaturae Cyrillicae*. Bp. 1961.
26. Rásonyi László: *A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai*. Bp. 1962.
27. Tökés László: *Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyvgyűjteménye és fotolaboratóriuma*. Bp. 1962.
28. Fráter Jánosné: „Nemzeti részvét emelte.” 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. ...
29. Büky Béla: *Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1962.

30. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica.* Bp. 1962.
31. Méreiné Juhász Margit: *Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban.* Bp. 1963.
32. Rózsa György: *The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information.* Bp. 1962.
33. Gergely Pál—Molnár Zoltán: *Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertóriumai. 1840—1960.* Bp. 1962.
34. Csapodi Csaba: *Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye?* Bp. 1963.
35. Tökés László: *A mikrokártya és a kutatók.* Bp. 1963.
36. Büky Béla—Csengeryné Nagy Zsuzsa: *Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz.* Bp. 1963.
37. Gergely Pál: *Az Akadémia szerepe a pesti Nemzeti Színház létrehozásában.* Bp. 1963.
38. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica.* Bp. 1962.
39. Josef György: *Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.* Bp. 1963.
40. Rózsa György: *Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban.* Bp. 1964.
41. Csapodi Csaba: *Beatrix királyné könyvtára.* Bp. 1964.
42. Rózsa György: *Hagyomány és korszerűség; az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről.* Bp. 1964.
43. Büky Béla: *A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre; témaelemzési statisztikák készítése és alkalmazása.* Bp. 1964.
44. Csapodi Csaba: *Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results (1949—1964).* — *Állományvédelmi módszerek és eredmények az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában és Régi-könyv Gyűjteményében (1949—1964).* Bp. 1965.
45. Fráter Jánosné: *Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből (1865—1875).* Bp. 1965.
46. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum.* Bp. 1965.
47. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis.* Bp. 1966.
48. Györgyi Sándor: *Lettres de Romain Rolland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. — Romain Rolland levelei Czeke Mariennehoz a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.* Bp. 1966.
49. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio.* Bp. 1966.
50. Rózsa György: *140 éves a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. — 140 years of the Library of the Hungarian Academy of Sciences.* (Előkészületben.)
51. Simon Mária Anna: *A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata.* Bp. 1966.
52. Fráter Jánosné: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854—1949).* Bp. 1966.
53. Csapodi Csaba: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye.* Bp. 1967.